Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 10 (9692) | 1975 чылдың январь 12, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

БЕШ ЧЫЛ ПЛАНЫН БҮРҮН ЧЕДИИШКИННИГ КҮҮСЕДИРИ ДЭЭШ, СЭКП-НИҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНИҢ САЛГАН УЛУГ СОРУЛГАЛАРЫН КҮҮСЕДИРИ ДЭЭШ БҮГҮ УЛУСТУҢ СОЦИАЛИСТИГ ЧАРЫЖЫНЫҢ ТУГУН УЛАМ БЕДИК КИИСКИДЭЭЛ!

(Партиялга, совет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыыпдан).

ОРБИТАДА—«СОЮЗ-17» КОСМОС КОРАБЛИ

СЭТА-ның дыңнадыы

Чер чоогунуң космос делгеминге шинчилел кылыр программаны ёзугаар 1975 чылдың январь 11-де 0 шак 43 минута турда, Совет Эвилелинден космостуң «Союз-17» кораблин салып үндүргеп.

Черниң кылымал спутнигинин санап каан орбитазынче үндүрген ол космос кораблин корабль командири подполковник Алексей Александрович Губарев болгаш техниктиг эртемнер кандидады бортинженер Георгий Михайлович Гречко составтыг экипаж башкарып чоруур.

Космос корабли «Союз-17»-ниң орбитага ужударының программазында көрдүнген үүлдер:

— 1974 чылдың декабрь 26-да чер чоогунда орбитаже салып үндүрген орбитаның «Салют-4» эртем станциязы-биле кады дуржулгаларны кылыры;

— ужудуушкунуң янзы-бүрү байдалдарында корабльдің системаларын нинтизи-биле хынаары болгаш эртем шинчилелдерин кылыры боон турар.

Космос кораблинің экипажы-биле быжыг радио-телевизия харылзаазын тудуп турар.

Экипажтың дыңнатканын ёзугаар алдында, космонавтыларның байдалы эки. Корабльдің системалары эки ажылдап турар болгаш өрээлчигештерде чернинге домей байдалды тудуп турар.

«Союз-17» корабльди чер чоогунда орбитаже үндүрген соонда космонавтылар эштер Губарев биле Гречко олар ужудуушкун программазын күүседип эгелээнвер.

«Союз-17» космос кораблиниң командири подполковник Алексей Александрович Губарев

Алексей Александрович Губарев 1931 чылда Куйбышев областың Борск районунуң Гвардейцы суурунга төрүттүнген.

Ол, Совет Армияныы хүрээлецинде 1950 чылдан бээр албан эрттирип турар. А. А. Губарев шериг-далайның ужар чүүл училищезин дооскан соонда Совет Армияның ужар чүүл кезектеринге албан эрттирип турган. Ол, 1957 чылда Шериг-Агаарның Кызыл Туктуг (амгы Ю. А. Гагарин аттыг) академиязынга киргеш, ону дооскан соонда ужар чүүл кезектеринге албан эрттирерин үргүлүүлеп турган. Анаа авиаполктун эскадрилья командири боон «1-ги чергенин шериг ужудукчузу —деп, атты алган.

А. А. Губарев космонавтылар отрядында 1963 чылдан бээр турып турар. Ол космоска ужугар янзы-бүрү аппараттарга белеткелдің долу курузун эткен, оларның системаларын болгаш аппаратураларын ханызы-биле өөренип алган.

А. А. Губарев —1957 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Космонавтының кадайы—Надежда Алексеевна Звёздный хоорайда ажылдап турар.

Губаревтерниң оглу Владимир — Москваның экономика-статистика институдунуң студентизи, он дөрт харлыг уруу Ольга школада өөренип турар.

«Союз-17» космос кораблиниң бортинженери Георгий Михайлович Гречко

Георгий Михайлович Гречко 1931 чылда Ленинградка төрүттүнген. Ол, 1955 чылда Ленинградтың механика институдун шылгарал-биле дооскаш, конструктор бюрозунга ажылдап эгелээн. Г. М. Гречко мергежилдиг болгаш тывынгыр специалист дээрзин көргүскен болгаш 1967 чылда техниктиг эртемнер кандидады деп эртем чадазын алырының диссертациязын чедиишкиниг камгалаан.

Г. М. Гречко космонавтылар отрядында 1966 чылдан бээр кирип турар. Оон теория талазы-биле бедик белеткелиниң болгаш инженержи дужулгазының ачызында космоска ужудар янзы-бүрү аппараттарга ажылдаарының тускай чанчылдарын тергиин эки шингээдип, өөренип алыр аргалыг болган.

Георгий Михайлович —1960 чылдан бээр Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының кежигүнү.

Космонавтының кадайы — Нина Викторовна конструктор бюрозунда эртем ажылдакчызы, техниктиг эртемнериң кандидады.

Гречколарның ог-бүлезинде ийи оол бар: он алды харлыг Алексей биле он ийи харлыг Михаил ийилээн школачылар.

СЭКП ТК-ДА, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ, ВЦСПС-ТЕ БОЛГАШ ВЛКСМ ТК-ДА

СЭКП ТК, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели, ВЦСПС болгаш ВЛКСМ ТК дараазында доктаалдарны хүлээп алган:

«1975 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседири болгаш тоску беш чылды чедиишкиниг доозары дээш үлетпүр, тудуг, транспорт ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында».

«1975 чылда чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш белетизэрин көвүдедири база тоску беш чылды чедиишкиниг доозары дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында».

Үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның, тудугнуң, транспорттуң бүдүрүлге черлериниң улус ажыл-агый планнарын хуусаа бетинде күүседири база тоску беш чылды чедиишкиниг доозары дээш эвилелдешкен, автономнуг республикаларның, крайларның, областарның Бүгү-эвилел социалистиг чарыжын 1975 чылда үргүлчүлээр болгаш СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тің база ВЛКСМ ТК-ның тиилеңчиперге тыпсыр 58, оон иштинде эвилелдешкен республикаларга тыпсыр 8, автономнуг республикаларга, крайларга болгаш областарга тыпсыр—50 шилчиир Кызыл туктарын дипломнар-биле кады доктааткан.

Бүдүрүлгелерниң, бүдүрүлге каттыжыышкынарының, колхозтарның, совхозтарның, тудугларның эртем-шинчилел черлериниң болгаш өске-даа организацияларның коллективтерин шаңнаарыбиле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тің ВЛКСМ ТК-ның «Тоску беш чылда күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» деп, тураскаал демдээн тургускан. Тоску беш чыл планын күүседиринге, бүдүрүлгениң ажыктыг чоруун улгаттырарынга, шынарын экижиринге эң бедик көргүзүглерни чедип алган болгаш 1975 чылда Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының түңнелериниң талазы-биле СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тің болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл туктарын тывыскан коллективтерни ол тураскаал демдектер-биле шаңнаар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тің болгаш ВЛКСМ ТК-ның Тураскаал демдээ-биле шаңнаткан коллективтерни ССРЭ-ниң УАЧД-зинде Бүгү-эвилелдің Хүндүлел самбыразынга киирер.

«1975 чылдың улус ажыл-агый планын хуусаа бетинде күүседири болгаш тоску беш чылды чедиишкиниг доозары дээш үлетпүрнүң, тудугнуң, транспорттуң ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында», «1975 чылда чер мал ажылының продуктуларын бүдүрерин база белетизэрин көвүдедири база тоску беш чылды чедиишкиниг доозары дээш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел социалистиг чарыжының дугайында» доктаалдарны дараазында парлаар.

БЕШ ЧЫЛДЫ ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАРЫ — ПАРТИЯНЫҢ КЫЙГЫРЫЫНГА ТӨЛЕПТИГ ХАРЫЫ ОЛ

Каа-Хем районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының

СӨЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРИ

Беш чылдың тодарадыкчы чылында Каа-Хем районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчылары Бүгү-эвилелдің социалистиг чарыжынга киришкеш, колхоз болгаш совхоз бүдүрүлгезинин экономиказын бедидер талазы-биле чамдык чедиишкиннерни чедип алган. Районнуң чер ажылдакчылары агаар-бойдустуң таарымча чок байдалы турза-даа, багай эвес дүжүттү өстүрүп ап шыдаанар. «Тиилелге» колхозка болгаш «Бүрен» совхозка бир гектардан-на 8,5 центнер дүжүттү алган. Районнуң ажыл-агыйлары боттарын үрезин-биле бүрүн хандырып, барык-ла 41 мүң тонна органиктиг чемнинчидилгени шөлдерде сөөртүп, чедирген. Малчыннарының чедиишкиннери базы багай эвес. Сүт садарының күрүне планы 105,6 хуу, эттин—100,3, дүктүү 100,4 хуу күүсеттинген.

Оон-биле чергелештир ховушөлдеринин болгаш фермаларын ажылдакчыларының ажылхерээнде шаптыктыг четпестер базы бар. Бүдүрүлгениң курлаырларын четче шингээдип шыдаваанындан «Совет Тыва», «Бүрен», «Бурунгаар» совхозтар эрткен чылын алган социалистиг хүлээлгезинге ээ болуп шыдаваан. Малдың баш санының өөрүлдези болгаш оон продуктулуун бедидери ам-даа оожум темплиг.

Эрткен чылдың түңнелерин шүгүмчүлелдиг ёзу-биле көрүп, районнуң көдээ ажыл-агыйының ажылдакчылары бүдүрүлгечи-ажыл-агыйжы тодаргай хемчеглерни алырын көрген.

СЭКП ТК-ның партиялга, совет улуска Кыйгырыынга харыы кылдыр районнуң көдээ ишчилери бо доозукчу чылда чаа социалистиг хүлээлгелерни ажылдан ылгаш, хүлээп алган. Ында ылангыя келир күзүн гектар бүрүзүнге опаштыр 12,5 центнер дүжүттү алыр, а суттаттыг черлерден— 15 центнер дүжүттү алыр сорулга-биле тракторларның, көдээ ажыл-агый машиналарының септелгезин апрель 1-де бүрүн доозарын, күрүнеге 26.500 тонна тарааны садарын, колхозтарга болгаш совхозтарга эки шынарлыг үрезинин уруп ап, мал чеминиң болгаш өске-даа фондуларны тургузарын, 1976 чылдын дүжүдүнге ажыктыг кылдыр шөлдерге 42 мүң тонна органиктиг болгаш 1500 тонна минералдыг чемнинчидилгени төгерип көрген.

Часкы суттарылганы 2000 гектарга, тараа үүнүп келгенде — 2.150 гектарга чорудуп, июнь 10-га чедир сиген ажаар техниканы, июнь 15-де чедир силос ажаар комбайннарны, тараа комбайннарын, механизастаттынган шаңнарны, тараа арыглаар техниканы, складтарны августуң 1-ге чедир бүрүн белеткеп алырын планнап турар. Ол ышкаш механизаторларның мергежилин бедидерин, чаңгыс чылдыг, хөй чылдыг сигеннерни тарын өстүрүп, колхозтарга болгаш совхозтарга 16 мүң тонна сигенни, 54 мүң тонна силосты, 3 мүң тонна сенажды белеткеп, шөлдерден бүгү саваны сарааттаар.

Мыйыстыг бода малдың баш санын 1974 чылда турганынга бодаарга, 4 хуу, хой, өшкүнүн — 7 хуу, хаваанының— 7 хуу өстүрер. Төрүүр чүс малга опаштыр 82 бызааны, 90 ачай, хураганны алыр. Ол ышкаш мыйыстыг бода малдың хонукта немелде дензизин 600 грамм, бызааларның — 700, хаваанарның — 350 грамм чедирер. Күрүнеге дужаар бир мыйыстыг бода малдың ортумак дензизин 350 кг, хойнуң болгаш өшкүнүн — 42, хаваанарның — 100 килограммдан эвээжетпес. Бир саар инектен-не ортумаа-биле 1.675 кг сүттү саар.

КАА-ХЕМНИҢ СОВХОЗТАР АЖЫЛЧЫННАРЫНЫҢ, КОЛХОЗЧУЛАРЫНЫҢ ХУРАЛЫНГА СОЦИАЛИСТИГ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ ЧУГААЛАШКАШ, ХҮЛЭЭП АЛГАН.

НЕМЕЛДЕ ДЕҢЗИ БЕДИК

Каа-Хем районда «Октябрь 30 чылы» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП ТК-ның партияга болгаш совет улуска Кыйгырыын танышкаш, улам чедиишкиниг ажылдарын шинтпирлээн. Ол ажыл-агыйның сүт-бараан фермазынга кадарчы Ч. С. Салчак Кыйгырыгны танышкаш, белиткен социалистиг хүлээлгени алган. Амгы уеде оон ажаап турар молдургаларының немелде дензизи хонукта 700-800 грамм болуп турар. Бо чурукта — Ч. С. Салчак ажыл өйүнде.

В. МИРЦЕВТИҢ фотозу.

Сорук киришкиниг уткаан

СЭКП Төп Комитединиң партияга, совет улуска Кыйгырыын Бии-Хем районнуң ажыл-ишчилери улуг сорук киришкин-биле уткаан. Ам ында тус-тус ажыл-агыйларда Кыйгырыг-биле танышылга чоруп турар.

«Кызыл тараачын» совхозтуң Туранда машина-трактор мастерскаязында эрткен хурал үезинде № 2 хову бригадазының бригадири С. Ф. Чекулаев партиялың бүгү совет улуска Кыйгырыын чүректің ханызындан детивишаан, оон үдурткан коллективи бедиткеп социалистиг хүлээлгени ап, бо чылын 1 гага опаштыр 13 центнер дүжүттү алыр деп шинтпирлээнин дыңнаткан. «Өөк» совхозтуң № 1 хову бригадазының кежигүннери социалистиг чарышка ол кыйгырган.

Ол-ла совхозтуң Эзрбек салбырының малчыннары Кыйгырыгны түүлдүзүнүп детивишаан, тоску беш чылдың доозукчу чылында мурнундаазыпдан артык кызымак ажылдаарын хүлээштеннер. Ылангыя малчын Чамзын Кара-оол мурнунда алган хүлээлгезин белиди, 100 хойга опаштыр 110 хуразаны мөңги доруктурарын, бир хойдан 3,2 килограмм дүктү кыргын алырын хүлээгеп.

Кыйгырыг-биле танышылга районнуң колхоз, совхозтарында уламчылап турар.

К. ХЕЛИН-ООЛ.

ЧЫЛ ПЛАНЫН АЖЫРГАН

Өлүк болгаш өске-даа белеткел тывыш ажылдарындан 213 мүң рубльдиг орулгазын күрүнеге киирерин Чадаанда «Хемчик» аңныыр-тывыш ажылагыйының аңчылары, тывышчылары тодарадыкчы чылдың эгезинде хүлээнген. Салдынган сорулганы күүседир дээш аңчы-тывышчылар соруккур ажылдаан, чыл планын 112 хуу күүседип, пландан 26 мүң рубльди ажырган. Тывыш сайгарарын 110 хуу күүсеткен. Оон иштинде өлүк белеткээрин 55 мүң рубльге чедирип, 21 мүң рубльди пландан ажырган. Өлүк белеткелинге үүгле диин безин 25.620 ажыг болган.

Ажыл-агыйның аңчыларындан Ооржак Даваага удурткан звено 1500 ажыг диицин эккел дужааган. Белеткелчилер Бай-Тайгада И. Монгуш биле К. Успун-оол колхозтарда болгаш совхозтарда аңнаарынга ынак кижилер-биле харылзааны экижиткеш, белеткел черинге хөй мүң диицин эккел дужааган.

Аңчылар 1975 чылдың аңныыр сезонунда 49 мүң рубльдің өлүүн киирерин хүлээнгеш ажылдан киришкен.

М. СЕВЕН.

Хүлээлге күүселдезин хынап тур бис

ЧАРЫШ ЭКРАНЫНДА — ЧӨӨН-ХЕМЧИК БИЛЕ УЛУГ-ХЕМ

Республиканың эң улуг ийи району: Чөөн-Хемчик биле Улуг-Хем аразында чарыштыг. Тоску беш чылдың тодарадыкчы дөртү чылында бо районнар канчаар ажылдаанын, мал ажылының талазы-биле чылды кандыг түңнелдиг доосканыл? Оны тодарадыры-биле ол районнарның кол-кол көргүзүглерин деңештирбишаан, чамдык сан-түңнерни анализтеп көрээлицер.

Кол-кол көргүзүглери	Чөөн-Хемчик	Улуг-Хем
Күрүнеге сатканы (хуу-биле):		
Сүт	106,2	101,5
Эт	101,9	97,1
Дүк	107,6	99,1
Бир инектен саап алган сүт (кг-биле)	1428	1254
Төрүүр 100 малдан алган төл (баш-биле):		
Бызаа	53	51
Ачай, хураган	89	79

Мал ажылдыг районнар болганда, малдан алыр продуктуларны бүдүрерин болгаш ону күрүнеге садарын көвүдедирер, малдың баш санын өстүрери — оларның ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы. Бо районнарның чарыжын түңнээрге эштi, сүттү, дүктү күрүнеге садар планын болгаш чарыштың өске-даа негеделерин Чөөн-Хемчик район (СЭКП райкомунуң секретары Н. С. Бойду, райкүүском даргазы Б. Б. Чюдюк, көдээ ажылагый эргелелиниң начальниги К. Ш. Ялаков) ажыр күүседип, чарышка тиилеңчи болган.

1973 чылга деңнээрге, чөөнхемчикчилер эрткен ажылагый чылында күрүнеге 836 центнер сүттү, 3153 центнер эштi, 353 центнер дүктү хөйну саткан. А инек бүрүзүнден чылда ортумаа-биле 1452 кг сүт саар планын олар 1489 кг кылдыр, азы 1973 чылга деңнээрге, инек бүрүзүнден 117 кг хөй сүттү саап алган. Төрүүр 100 баш малга опаштыр чаш тол камгалап алыр талазы-биле чөөн-хемчикчилериниң көргүзүү мурнундагы чылга деңнээрге: бызаа 7, ачай, хураган 9 башка хөй болган.

Малдың өлүп хораар чоруун 1973 чылда байдал-биле деңнээрге, эрткен чылын мыйыстыг бода мал 84, хой, өшкү 2090 башка, а малды харысалга чогу-биле чидирер, самчыгдаар чорук мыйыстыг бода мал 55, хой, өшкү 1484 башка кызырылган.

Моон алырга, чөөн-хемчикчилерде чедиишкин тодаргайдыр.

Ынчаарга Улуг-Хем район эрткен чылда кошкак ажылдап, малдан алыр продуктуларны күрүнеге садарының чыл планын (сүттен өскелин) күүседип шыдаваан, азы күрүнеге эт садар хүлээлгезинге 1346 центнерни, дүктү 47 центнерни чедир дужаавайн, күрүнеге өрелиг арткан. 1973 чылда улуг-хемчилер эрткен чылга деңнээрге, күрүнеге 173 центнер эштi хөйну саткан турган. А түңнел чылдан ылче кудулап турарын Улуг-Хем районнуң удуртукчулары: СЭКП райкомунуң секретары К. А. Маспык-оол, райкүүском даргазы Д. С. Куулар, көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальниги И. Е. Тур үүнүн-биле тайылбырлаарыл?

Малдың өлүп хораар чоруу бо районда улам көвүдел турар. 1973 чылда районга 876 баш мыйыстыг бода мал өлүп хораан, а эрткен чылын ол сан 1039 четкен. Ээ-харысалга чогу-биле малды чидирер, самчыгдаар чорук Улуг-Хемде база ховудээн. 1973 чыл-биле деңнээрге, эрткен чылын 181 баш мыйыстыг бода малды, 1080 баш хой, өшкүнү хойну чидирген болгаш самчыгдаан.

Эптежир арга чок бо четпестерни чайладыр талазы-биле Улуг-Хем районнуң удуртукчулары үүнү кылыр бодап турарыл? Ажыл-агыйны удуртуун экижитпес, эрткен чылгы ышкаш малга четчир чемин белеткевес болза, мыйыстыг чаржынчыг байдалдан уштунары берге дээрзин оларга сагындырары артык эвес.

Эрткен чылгы четпестерни катаптаваас, малдың баш санын өстүрер, малдан алыр продуктуларны бүдүрериниң болгаш ону күрүнеге садарының ойаалдаларын күүседир дээш тоску беш чыл планының доозукчу чылының баштайгы хүннериниң эгелеп ажылды удуртуп башкарарын шинтпирлиг экижилдери бо районнарның удуртукчуларындан негеттинин турар.

Сөөлгү шакта

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ПАРИЖ

СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев-биле Франциянын Президентизи В. Жискар д'Эстэнинин ужуражыышкыны францыз дипломатиязын кол кезээ болур. Франция биле Совет Эвилелинин аразынга кады ажылдажылганы база консультацияны база катап бадыткаан деп, даштыкы херектер министри Ж. Сованьярг национал хуралдың даштыкы херектер комиссиязынга чүве чугаалаан, демдеглээн.

Рамбуйеге ужуражыышкын Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың ажылының түңнелдерин көөр арганы берген.

БАГДАД

Араб улустарның израиль агрессиягa удур демиселинге Совет Эвилелинин дузалаанын, а ол ышкаш араб күрүнелерге экономика талазы-биле оон деткимчезин араб улустар кажан-даа утпас. Ирактың депшилгелиг национал-патриоттуг фронтузунуң секретары Наим Хаддад ол дугайын ында чеде берген совет төлөөлер-биле ужуражыышкынга чугаалаан.

Ирактың улузу Совет Эвилели-биле найыралды моон-даа соңгаар быжыглаар апаар деп, ол демдеглээн.

КАИР

Игорь Моисеевке удурткан ССРЭ-ниң улустуң танцызының күрүнениң академиктиг ансамблинин египет найысылалга баштайгы көргүзүүн «Тергиин-дир!», «Кайгамчыктыг!», «Магаданчыг-дыр!» — деп, байыр чедирген макталдыг сөстер-биле мүң ажыг кижи сонуургап көргеннер.

Совет танцорлар Каирге эвээн каш концерт көргүскен соонда, ЕАР-ның ийиги улуг хоорайы — Александрияже чоруптарлар.

ТОКИО

Японияның «Хайюдза гекидзто» («Актерлар театры») деп театры амгы сезонну М. Горькийниң «Дувунде» деп шиизи-биле эгелээн. Орус болгаш совет шиилер Японияның театр уран чүүлүнге хөй черни эзлеп келген. Ында А. Чеховтуң, А. Островскийниң, өске-даа орус чогаалчыларының шиилери улуг сонуургалдыг үнүп турар. Дайын сөөлүнде чылдарда К. Симоновтуң, А. Корнейчуктуң, Л. Леоновтуң, А. Арбузовтуң, А. Володиниң болгаш өске-даа совет чогаалчыларының шиилери үнүп эгелээн.

УЛАН-БАТОР

Моол Арат Республиканың Төп Статистика Эргелелиниң санаанын ёзугаар алырга, МАР-ның чонунуң саны 1975 чылдың январьның бириниң хүнүнде 1 миллион 422 мүң 400 кижи болуп санаттынып турган.

НЬЮ-ЙОРК

Израильдің даштыкы херектер министри И. Аллон ында чеде берген. Информация агентилелдериниң айтып турары-биле алырга, ол болза Тель-Авивке 2,5 миллиард доллар түүнүг акша дузаламчызын дилеп чеде берген. Ол түүнүн бүдүн-чартык миллиардын дайын чарыгдалдарынга ажыглаар сорулгалыг боон турар.

РИМ

Израильдің чазааның чорудуп турары агрессии, милитаристиг политиказының уржуундан чурттың экономиктиг байдалы улам баксыраа турар. Оон түңнелинде 1975 чылда чурттың күрүне өрези 8,4 миллиард доллар четкен. Ол болза 1973 чылда тургаындан барык 2 миллиард доллар хөй-дүр.

ДАМАСК

Израильдің эжелелинде араб черлерде улустың демисели улам күштелип турар. Сөөлгү үеде патриоттар шериг болгаш үлетпүр тудугларының черлеринге эвээн каш чаза тевишкиннерни организастаанар.

Иордан хемниң барын талакы эриинде чамдык хоорайларда болгаш суурларда израиль агрессорларга удур демиселди улам калбартырынче кыйгырыглаглыг хуудустарны сөөлгү хүннерде нептереткен. Ында Палестинаны хостаары дээш организацияны долгандыр сырый каттыжарынче кыйгырып турар.

ДАР-ЭС-САЛАМ

Гвинея-Бисаунуң, Мозамбиктин болгаш Анголаның улустарының тиилелгези-биле Африканы хостаары дээш демисел доозулбаан. Амгы үеде хүн айтырыында Родезияда, МАР-да болгаш Намибияда күчүтен эрге-чагырганларны дүжүрер айтырыг турып турар—деп, Танзанияның «Дейли ньюс» солуну бижээн, «Африка диптi хостаары дээш демисел тиилегижеге чедир үргүлчүлээр ужурлуг»—деп, ол үүлде онзалап айтып турар.

(СЭТА-ның корр.).

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДААР

«Шынның» шериг-патриоттуг үндүрүлгези № 1 (38)

Чаа, 1975 чыл—ол болза Ада-чурттуң Улуг дайынынга тиилелгениң 30 чыл оюн демдеглээр чылывыс. Совет кижи бүрүзүнүң патриоттуг хүлээлгези—улуг Тиилелгениң юбилейин төлептиг уткууру, ону күш-ажыл фронтузунга чаа-чаа чедиишкиннер-биле демдеглээри болур.

(Партияга, сорет улуска СЭКП ТК-ның Кыйгырыгындан).

ХАРААЛДАКЧЫ

Аная дайынчы Норбу Ооржак дайынчы болгаш политиктиг белеткелге эки талаларын көргүзер дээш кызын турган. Шериг албанында белен чүве чок-ла болгай. Анаа бызыг сагылга-чурум, дайынчы канналга, кызымак өөредилге негеттинер.

Ол шериг албанынга баштай келгеш, чер албайн турган. Оон командири дейтенант Малышев өолдун чер-чуртунун, дөргүл-төрелиниң, эш-өөрүнүн дугайында бо-ла сонуургал айтыра бээр турган.

Ол бодунун дугайында каш сөс-биле мынчаар чугаалаар турган:

— Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөл суурга төрүттүнген мен. Анаа ортумак школаны доостум. Ада-иемниң ажыл, амыдыралының аайы-биле Кызыл-Мажалык суурже көже бердивис. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинге каш айлар иштинде ажылдадым.

Адак соонда командир мындыг айтырыгны салган:

— Бо солунда парлаан түүлдү номчудун бе?

— Ону номчуп четтикпедим — деп, ол шынын чугаалаан.

— Ону ыяап номчуп көр. Ында Совет Эвилелиниң Маадыры Николай Иванович Савиныхтың дугайында бижип турар-дыр. Фронтуга ол хараалдакчы болуп турган, калыг-дошкун бир тулчуушкун үезинде ол фашистерниң чеди танкызын өрттендир аткандыр. Ол бодунуң дайынчы өөрү-биле кады Москва чоогундан тулчуп үнгеш, Прага чедир дайынчы улуг орукту эткен-дир. Оон үгер-боозу ам-даа бар. Оон-биле шеригге келген аныяк өолдар кара адып, часпас адарынга өөренип турар. Ынчангаш бодунарның хараалдакчы мергежилинерге улам хандыкшылдыг өөреницер. Силер часпас адып билир, бодунарга бүзүрелдиг болур ужурлуг силер. Снаряд бүрүзү чиге дээр ужурлуг.

Командири-биле чугаазын аныяк дайынчы бо-ла сактып келир. Ынчангаш ол дайынчы белеткелге, өөредилгеге кызымак болуп, ылгалып эгелээн. Ол бодунга таварышкан бергелерни ажып эткен.

Дайынчы өөредилгениң түнелин үндүрүп, кижи бүрүзүнүң билиин шылгаар хүн келген. Үр үеде чоруп келгениниң соонда, дайынчылар бирле арга-арыглыг чериниң бедигээжинге кээп доктааган. Дайынчы техниканы, чепсекти олар эскертинмес кылдыр чажыргаш, майгыннарны шууштур чыскаапкан.

Хенертен: «Дүвүрээзин!» — деп, медээ дыңналган.

Дан бажы чаа-ла чырып өрда, дайынчылар шупту чыскаалыпкан. Оон соонда өөредилге эгелээн. «Кара 17, хараал 84!» — деп команда дыңналган.

Дайынчы Норбу кыштың соогун-даа уттупкан. Ол дайынчы чепсээн дүрген болгаш бүзүрелдии-биле хараалче кирип эгелээн.

Оон соонда күштүг адыышкын дыңналган.

Норбу Ооржак снарядтың барып дүшкеш, чазылган үүнче көрген. Снаряд айыткан карага чиге барып дерген.

Оон соонда батарея «дайзынның» танкыларының чаза таварышкынынга удур адып эгелээн. Батареяның адыышкын бүрүзү чазыг чокка дээп турган.

База бир дайынчы өөредилге ынчаар бедик деннелге эткен. Оон соонда Норбу Ооржак дайынчы белеткелге шылгарааш, аалынче шөлээлеп чораан.

Ол турган черинге дедир чедип келгеш, өөрүнге чаңгыс чер-чурттуларының эрес-шудургу ажыдап турарының дугайында чугаалап берген.

Эрес-дидим дайынчы Норбу Ооржак үе-черге өөрү-биле кады Төрээн чуртунуң тайбың ижин, аас-кежиктиг амыдыралын карак өгу дег камгалап турар. Олар адаларның революсчу, күш-ажылчы база дайынчы алдарынга төлептиглер. Ынчангаш боттарының дайынчы белеткелин, мергежилин улам бедидип турар.

Ю. САВОСТИН,
офицер.

ЧАСПАС АДЫГЖЫ ЧОРААННАР

1942 чылдың декабрьда ВЛКСМ Төп Комитеди Москва чоогунга хөрээженнериң төп снайпер школазын организастаан. Комсомолдуң кыйгырыы-биле аңаа 17—20 харлыг аныяк кыстар өөренип турган. Олар часпас адарынга өөренип алгаш, Ада-чурттуң Улуг дайынынга барып, фашистиг эжелекчилерге удур эрес-дидим демисежип турганнар.

Ол школаны дооскан ийи муң часпас адыгжы кыстарның аразынга Нина Лобковская биле Серафима Васина база турган.

Гвардейжи лейтенант Н. Лобковская хөрээжен снайперлериң ротазын командылап, Калининск, Прибалтика фронтуларынга тулчуп турган болгаш Варшаваны хосташкан, Берлинни штурмнаарынга киришкен. Ол боду 89 фашистерни узуткаан.

Маадырлыг Н. Лобковская орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан.

Дайын соонда Нина Алексеевна Москва университетиниң дооскан. В. И. Ленининиң Төп музейинге хөй чылдар дургузунда лекторлап келген.

Алдар орденниң үшкү чергезиниң болгаш хөй-хөй дайынчы медальдарның эдилекчизи улуг сержант Серафима Васина үшкү, Белоруссия фронтузунга тулчуп, Смоленскиден Прибалтикага чедир дайынчы улуг орукту эткен.

Ам Серафима Григорьевна «Интуристиң» дирекциязында экономистеп ажылдап турар.

Дайынчы эжишкилер ниитилел-патриоттуг улуг ажылды чорудуп, аныяктар-биле ужуражылгаларга барып турарлар.

ЧУРУКТА: С. Васина (солагай талазындан) биле Н. Лобковская олар дайын чылдарының чуруктарын көрүп орлар.

Н. АКИМОВТУҢ фотозу.

ШЕРИГДИВЕ ХАЛДЫП ОР МЕН

Шериг чоруур эзлчээ келген
өөрүм-биле
Чергелешкен сыннар ажып,
халдып ор мен.

Айдың дүне бисти сөөрткен
машиналар
Асфальтылыг орук-биле
кылыйтып ор.

Ак-көк дээрде сылдыстарны
санай көрүп,
Айның хемде бырлаш дээрин
чарашсынып,

Сагыш-сеткил байырлап кээр
хөглүг ырны
Саян сынын чаңгыландыр
ырлап чор бис.

Шеригже баар эчис күзел
чогуп бүткен
Чедер черниң ырак-чоогун
билбейн чор мен.

Чапаевтиң маадыр соруун
дөзеп салгаан
Чалыы чүрээм өөрээнинден
күштүг соп чор.

С. САЛЧАК.

Бо чылын совет улус фашистиг Германияны тиилээнинiң 30 чыл оюн байырлап эрттирер. Ынчангаш республикада Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери база эки турачылар-биле ужуражылганы чер бүгүде чорудуп, харын-даа ол талазы-биле тускай тематиктиг кежээлерни организастап турар.

Чоокта чаа улустуң чогаалчызы С. Сарыг-оол, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, башкы С. Тамдын-оол, Совет Эвилелиниң Маадыры Х. Чүргүй-оол олар Кызылга ужуражы бергеннер.

Оларның аразынга чугаазы солун болган. Амыдыралынга хөйну көрген, хүндүлүг бо кижилер эткен дайын дугайын сактып, бөгүнгү аас-кежиктиг амыдырал, күш-ажыл, өзүп орар салгалдың кижизидилгезиниң дугайында солун чугааны кылганнар.

Х. ОЙДАН-ООЛДУҢ фотозу.

МЕЖЕГЕЙЖИЛЕР ФРОНТУГА

— Бо чылын совет улус фашистиг Германияны ашкан улуг тиилелгезиниң 30 чылын демдеглээр болгай. Ол дугайында үүнү сактып чугаалап болур силер, Александр Анчыевич? — деп, Тока аттыг совхозтуң Каъкта чурттап турар Онушпайдан айтырдым.

— Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында кызыл фронтуга белек-селек чыыр дээш арат чонуң идепкейлиг, эрес-соруктуг турганын ам-даа утпаан мен. Мен ынчан аныяк-даа турган мен. Межегей сумузунга 14 чыл даргалаан мен. 1942 чылдың август айда Межегейниң соңгу бөлүкке хап келдивис. Кады чораан эжим сумунуң нам үүрүнүң секретары Оюн Сырат чүве. Ам ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң төвү болур Алаак ол ийин. Межегейниң унун дургаар өглер өкпее берген турган. «ТАР-ның мурнакчы малчыны» деп ат-шолалыг, үлегерлиг кажаа-биле шаңнаткан Оюн Сүржеңмейниң аалынга араттарны чыып алгаш, хурал эрттирдивис. Чыылган араттар эңдерик: чүс шаа кижи. Нам даргазы Оюн Сырат ССРЭ-ниң Кызыл Шериниң маадырлыг дайынчылары немец эжелекчилерни канчаар чылча шаап турарын дыка солун чугаалап берди. Араттар гитлержи хортан дайзыннарга өжээн-кылыы хайнып дыңнааннар. Мен туруп келгеш, мынча дээн мен:

— Фронтуга дузалаар белек чыыр ажыл чер болганда хайнып турар-дыр. Силериң ол буянныг херекке эки тура-биле, шыдаар шаа-биле дузалаарыңарны кыйгырып тур мен.

Араттар шимээрген-ле үнген. Бир-ле дугаарында эргиштериг Даржапай тура халып келген: — Чыдыг ыттар фашистерни чылча шаап турар Кызыл Шеригге ак аъдымны бээр мен. Араттың Ревшеригге чораан дайынчы кижи болгай мен, херек дизе, ок-боону холга туткаш, фронтуже баарынга белен мен.

Межегейниң малчын араттары белекти харам чок бергеннер. Оюн Хүрээлең 50 баш малды белекке берген, Опалай 5 аът, Сүржеңмей 20 шаа баш хой-өшкү, 100 акша дээш хойну-ле дузалаан. Оон бээр үрле болган, уттундура-даа бээрдир. Межегейниң араттары Ендан, Биче-оол, нам кежигүнү Кара-Данзын, Төкел-оол, Үдүмбораа, Даржаа, арбан даргазы Минчен-Хуурак суглар мал-маган, алгы-кеш, өлүк, акша-мөңгүн дээш дыка-ла хөй белек бергеннер.

Бо дээрге бичии сактыышкын-дыр. Шуптузун чугаалаар болза, хөй-ле болур ийик—деп, ол чугаазын төндүрдү.

ТАР-ның үезинде болуушкуннарны эки билир кижилерниң бирээзи Александр Анчыевич Онушпай ам 73 харлыг. Назы-хары улгатса-даа, совхозтуң аар-саар ажылдарынга эпти-ле киржип, дузазын чедирип чоруур. Агитатор деп хүндүлүг хүлээлгени бежен чылдың нүүрүнде төлептиг күүседип келген.

О. КОРОДА.

ИДЕПКЕЙЛИГ

Таңды районнуң ДОСААФ комитеди, оон эге организациялары ажылчы чоннарның ортузунга спорттуң массалыг хевирлерин нептередир талазы-биле биче эвес ажылды чорудуп турар. Спорттуң техниктиг хевирлери, шериг-техниктиг билиглерни пропагандалаарының ажылы калбарган.

Бо талазы-биле С. К. Тока аттыг совхозта, «Тыва кобальт» комбинатта, Хову-Аксының, Элегестиң ортумак школаларында ДОСААФ-тың эге организациялары эки ажылдыг. Оларда боодалганын, «Аныяк техниктиң» бөлүмнери доктаамал ажылдап турар. Таңды районнуң аныяк техниктери республика делегелгелериниге идепкейлиг киржип турар.

Районнуң ДОСААФ комитеди школаларга шеригжиткен «Зарница» оюннарын организастап чорударынга эки дузалажып турар.

Амгы үеде хаактын, шеригжиткен оюннарының маргылдаалары школаларда чоруп турар.

В. МАЛЫШЕВ.

Маадырлыг, эрес-дидим, буянныг чоруктар

БАЗА КАТАП

ООЖУМ ОКЕАННЫҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ФЛОДУ. Дуза чедирер судно базаже углапкан. Штурман В. Ерошенко оң талазында кызыл ракетаның дээрге хенертен чайынналы бергенин эскерип каан. Судноның капитаны А. Зайцев ол чүүте бир-ле чүве болганын эскерип кааш, чоруп орган уг-шинин өскертипкен.

Чартык шак эрткен. Караңгыда прожекторнуң дузазы-биле балыкчы траулерниң чалгыларда дуза дилеп, чайганын чорааның көрүп кааннар. Оон хөделдирикчилери ажылдавастаан —турупкан болган.

Траулерге судно күштүг хатка удур пат боорда чоокшулап келген. Траулерниң кырынче үзүн, чоон тростуң бир ужун ундур шывадапканнар. Оон соонда ийиги электромеханик Лиходцевскийге баштаткан авария болуу траулерни ажылдадыпкан.

Дуза чедирер суднонуң экипажы коммунистиг күш-ажыл коллективиниң бедик адын эдилеп чоруур. Совет флоттуң алдарлыг чаңчылдарынга шынчызын ол база катап ынчаар көргүскен.

Капитан Н. РЕМЕЗОВ.

ТЫНЫН АЛГАН

Анаа дайынчылар Н. Макаренко болгаш А. Подшивалов кезекче эзп чаныс оргаш, оларның кады албан эрттирип турары прапорщик Чмелевтин өг-бүлези чурттап турар бажыңдың бирги кадында өрт болганын эскерип кааннар.

Дайынчылар хып турган бажыңга сыр мак-биле барганнар. Чалбыраштар сонгалардан дазырткайныр үнүп турган. Николай Макаренко буза шаапкан сонга өттүр өрттенип чыткан диван кырында ыштан тын бачыдап олурган бичии оолду көрүп каан. Анатолий Подшивалов бажың иштинче чалбыыш өттүр кире халаан, оолду Макаренкога сонга дамчыштыр тутсуп берген.

Макаренко оолду куспактап алгаш, санитар кезээнге эккелген. Оолга эргежок чугула баштайгы эмчи дузазын көргүскен, а оон соонда ону госпитальче аппарган.

Берге минутада ангадай бербейн, боттарының эрес-дидим чоруун олар ынчаар көргүскеннер.

Анаа дайынчы В. САБАЕВ.

БАЛЫКТАП ЧОРААШ...

ЫРАКНЫ-ЧӨӨН ЧҮКТҮҢ КЫЗЫЛ ТУКТУГ ШЕРИГ ОКРУГУ. Бодунун эзлчеглиг шөлөзин алгаш, лейтенант Ю. Лукин Камчаткаже чорупкан. Шөлөз үезинде, балыктаайын, ам кажан балыкчаар боор. Пуйибу заводунуң ажылчыны В. Бардачев биле кады ол Пахатунка хемче балыктап чорупкан. Балык-даа арбын болган. Кажан олар балык иуну хайындырып олурда, хем ол чарыында шырыш аразында бир-ле чүве караш дээн. Өөнүктер топтап көрүп олурарга, хевири түс черниң кижизи болган.

Ол кижини доп-дораан тудар деп шинчиленнер. Таныбазы кижиниң чанынга Юрий Лукин чоокшулап чедип келгеш, оон холунда чепсээн хенертен ушта шаапкан.

Балыкчылар танывазы кижини чоокку милицияга эккелгеннер. Лейтенант Юрий Лукин кезээнге чедип келгеш, ол болган херектиң дугайын өөрүнге чугаалаваан. Ынчалзажок удаткан чок Камчаткадан кезекке чагаа келген. Офицерниң эрес-дидим чоруунуң дугайын чагаада дыңнаткан болган.

Лейтенант П. ГВОЗДОВ.

(«Красная звезда» солундан).

УТТУНДУРБАС

Бо чылын бүгү совет улус, делегейнин бүрүнгаар депшилгелиг кижилери фашистиг Германияны тиилээнинiң 30 чыл оюн байырлап эрттирер.

Фашистиг Германияның ССРЭ-же халдаанындан бээр база оон тиилеттирип бастырганындан бээр ол хире үе эртсе-даа, дайынның ол дүвүренчиг, өлүм-чидимниг чылдары кажан-даа уттундурбас. Ол үе болган чок-ла каракка кеступ кээр-дир.

1941 чылда Омск областың Ишим районунга Москваның ветеринария академиязының сөөлгү курузунун студентилери бистер бүдүрүлге практиказы эрттирип турувуста, июнь айның 22-нин хүнүнде совет чуртче фашистиг Германия халдаан, дайын эгелээн дээн кыпсынчыг медээ дыңналып келген.

Ыржым суурлар, колхоз, совхозтар, орук-транспорт, бүгү-ле бүдүрүлге, албан черлери дүвүреп-ле эгелээн. Демиро-рук эшелоннары безин чүгле барыын үгже чоруур апарган. Дораан-на академиядан кыйгырткан телеграмма алдывыс. Оон ачыы-биле Москвага копчуг дүрген чеде бердивис.

Доозарының экзаменинге белеткенип, дуулаап эгеледивис. Башка кирер чүве кайда боор. Бүгү-ле кичээнгей, бодал-сагыш сөөлгү медээлерде. Солун-сеткүүл номчуп, чугаа-соотка хаара туттурган чоруп турдувус. Ол аразында студентилериң аразындан өолдарны шеригге мобилизастап, кыстарны санитарларга, өскелерин агаар халдаашкынына удур командаларга үзүп, үлеп эгелээн. Ынчаарга академияның фронтуже барып шыдавас башкыларын, ажылдакчыларын болгаш студентилерин эт-херексели-биле кады ыраккы тыылче көжүреринге белеткей берген.

Июль айның 22-де, кежээ 9 шак үезинде, немец самолёттар Москваже халдап кел чорлар деп баштайгы дувурээзинни чарлаан. Самолёттар боттары көзүлбээнде-ле Москваның барыын талазында дээрде хамык оттар чайынналар, динмиреп чаттан долучаашкын дег, дингейнип-ле эгелээн. Фашист самолёттарны Москваже киирбес дээш боолап турган үгер-бооларның оттары кызаанап, агаарга чазылган октары чыып, динмиреп турганы ол чүве-дир. Ол аразында көзек самолёттар эртип келгеннери ол боор он, Москваның кыдыгларында частыышкынар дыңналган. Чамлык самолёттарны агаарга прожекторлар «тудуп» алгаш, эдертир чырыдын чоруп бээрге, карангы дээрде самолёт ак сөөк дег көстүр, оон чанынга хөй октар частыры база көстүр, оларның чамлыктарын өрттендир адыптарга, черге чылча дүжүп-даа турганын дыннап турдувус.

Фашист самолёттар кежээнин-не кээр, эртен 4 шак үезинде оларның халдаашкыны соксаар турган. Олар келген санында-ла улуг частыр бомбалардан аңгыда, хөй санныг өрт кыпсыр бичии бомбалар база октап турганнар. Ол үеде үргүлчү бажыннар кырынга дежурныйлап хонар апарган бис. Кадарар-ла чүвевис кыпсыр бомба. Ол кээп дүшсе-ле ону улуг кыскаш-биле туткаш, досказарларда элезинге хөөптер. Анаа өөрүп каар. Ол талазы-биле тускай белеткелди эткен бис.

Дүне бедик бажың кырындан хараа олурарга, хоорайның ол-бо талаларында бооланган үгер-бооларның кызыгнаан оду, ында-мында кыпкан өрттер аажок тода көстүр.

Хүндүс хоорайга чоруурга, бомба дүшкеш үрелген бажыңнарны дораан-на дүй херимнээш, аштап каапкан боор, хамык бажыңнарның сонгаларын саазын-биле авый-шавый хырбалаан, адаккы кадында хөй шоодайларда элезин ургаш, оваалаан, кол-кол шөлдерни, ылангыя Кызыл шөлдү өске хоорай кылдыр чуруп каан боор. Кежээнин-не хоорай кырынга энмежок аэростаттар астына бээр. Дүвүрээзин чарлапканда, хамык улус метроларже, бажыңнар адаанда бомбадан камгаланыр черлерже кире бээр, агаарга удур камгалал командалары онаанган черлеринге туруптар. Сонгаларны дүй шыпкан болур, хоорайга чангыс-даа сонгадан чырыыр от көзүлбес. Дүне ужун келген немец самолёттар Москва хоорайны тын шылавас деп болур. Камгалал-даа дыка-ла шыырак турган. Немецтер Москваның төвү Кремль туржук, кол-кол заводтарны безин бомбалап шыдаваннар.

Августуң эгезинде академияны доозун алдывыс. Кады дооскан оолдарывыс шериг хеп кеткеш, шуут-ла фронтуже чорупканнар. "Дыка хөй кижилер эки тура-биле чорун турган. Адаарганчыг-даа, кударанчыг-даа. Үүүдүн чүү болбазыл дээш И. В. Сталиниң адынга фронтуже чоруурун дилеп билдириишкиннер чоруттувус. Харыны алган бис, чепшээрөвес чүве болган. Сөөлүнде хамааржыр шериг черивис Ленинский районнуң шериг комиссариадынга четтим. РСФСР-ниң Чер-тараалан комиссариадынга силериниң эртеминнериниң кижилери негеттинин турар, анаа барып көрүңер дээн.

Ол черге келген. Брянск, Орлов, Воронеж болгаш өскеда областарже ол черлерде хамык мал-маганны немецтерден дестирип, тыылче сүрүп чорудар болук кижилер чыып турган. Орлов область баар кижилериниң болуунге кирдим.

Ол чер кайы сен дээш хапкан бис. Ол черге келириви-ске, дүүренчиг-ле чүве. Фронтуже үглай сөөрткен шериг, техника, боо-чепсек, аъш-чем, тыылче киир сөөрттүрген фабрика, заводтар херекселдери, эт-хөренги, ажы-төл, кырганнар дээш чоруп бээр. Ол аразында немецтерден дескен чурттакчы чон, балыглаттырган шеригнер Тула, Орёл болгаш өске-даа хоорайларның демир-орук станцияларын, кудумчуларын долдур диргелген, ана кымыскаяк дег, хайнып турган.

Орёл хоорайга келген дораан-на бистиң болуувустуң кижилерин мал аткаарладып, сүрер кол-кол орактарның белдирлеринде пунктуларже үлепкен. Мен Задонск районга барган мен. Ол Орлов биле Воронеж областарның ийи аразында чер. Немецтерниң эжелеп кел чыдар черлериндеи дестирген мал кыш дүжериниң бетинде Волга хемни кешкеш, Башкирия девискээринге чедер турган. Кол сорулга — оода-ла уксаалыг малдарны камгалап алыры.

Баштай-ла Украинаның чөөн областарының, оон соонда Белоруссияның мурнуу областарындан, сөөлүредир Брянский, Орлов областарның, Злынка, Унеча, Стародуб, Почеп, Комаричи, Навля болгаш өске-даа районнардан малдар эткен. Ниитизи-биле ол пунктуну таварыр октябрь айга чедир 15 миллион ажыг мал чораан. Оларның хөй кезин уксаалыг, бедик продуктулуг инектер, хойлар, чылгы мал турган.

Малды аткаарладып сүрери кончуг берге ажыл турган, чүге дээрге баар орук-чирик билдинмес, янзы-бүрү шаптараалыннарга таваржыр. Мал сүрер кижилер колдуунда-ла кырганнар, хөрээженнер, бичии оолдар, уруглар болур. Пунктуга чедип келген малды болгаш оларны сүрген кижилерни коорге, каракка чаржынчыг. Колдуунда-ла ажычеми шагда-ла төнген, идикхеви орулган, зараан-аржаан, сүрген малының даван-даза балыгланган, аскактаан, арыпбаксыраан, денгели үзүлген келир. Чериндеи үнген малдың дыка хөй кодаанары бомбалаашкынга таварышкаш, кырдырган, тарадыр сывырткан, сүрүкчүлеринге кагдырган, читкен, немецтерге дедир достурган болгулаар. Ол хирезинде ол мал сүрген кижилериниң ак сеткилдиин, шудургузун, өнаашкан хөрээнге харыысалгалыын кижи кайгаар. Совет кижилериниң немец фашистерни көөр хөнну чогун, Төрээн чуртунга ханы бердингенин оон көрүп болур турган.

Октябрь айның бирги чартыында немецтер Орлов областың районнар төптерин Орел, Елец хоорайларны эжелеп алган. Москва хоорайның мырынай кыдыынга чедип келген турган. Ол кончуг берге үеде Москвага эзп келгеним ол.

Октябрь 16-да бүгү чурттарның элчиннери, оон иштинде бистиң элчин черивис база ол-ла дүне Куйбышев хоорайже кешкен. Декабрь айда Куйбышевтен чоруткан, Кызылга кээп, тыва революстуг шеригниң хүрээлениге кирип, чуртумга бодумнуң тускай эртемим-биле ажылдап эгелээним ол. Эвээш-биче үе болза-даа, Ада-чурттуң Улуг дайынының баштайгы берге хүннери, 1944 чылда Тываның ССРЭ-ниң составынга эки тура-биле киргени база фашистиг Германияны тиилээни, 1945 чылдың майның 9-зу — Тиилелге хүнү мөнгө кажан-даа уттундурбас. Майның 9-түн хүнүн мен черле аас-кежиктиг хүнүм деп сактып чоруур мен. Чүге дээрге 1952 чылдың май 9-түн хүнүнде эртем ады база камгалап алган мен, а 1938 чылдың май 9-та ТАРН-ның биледин холга алыр аас-кежиктиг болган мен.

И. КЫЗЫЛ-ООЛ,
ветеринария эртемнериниң кандидады.

Тыванык кооператорларында

ДОКТААМАЛ ЧУРУМ ЁЗУГААР

Келген бараанныгның өртектерин доктааткан чурум ёзугаар шын немей тургузуп, оны тодаргай бижээш магазиннерже чорудары, бараанныг бүрүзүнүң өртээн контрольдаары харыысалгалыг ажыл.

Өвүр райпозунуң бараанныг талазы-биле бухгалтери Валентина Шавыраа бо ажылга ажылдаа-ла ам өн ийи чыл ашкан. Садыг баазазындан келир хөй-хөй бараанныгны часкаш, өртектерин кичээнгейлиг көрүп, көдээ магазиннерге садарда өртектерин каш хуу немээрин чурум ёзугаар тодарадып тургускан соонда ам магазиннерже чорудар. Ол ышкаш эш Шавыраа көдээ магазиннерже ай санында 2—3 удаа үнүп, бараанныг өртектерин хынап, магазиннер эргелекчилериниң бо талазы-биле семинарларын ай санында эрттирип турар. Магазиннерде бараанныгны канчаар делгеп, садыгның культуразын бедидер дээш чүү кылза чогуурун садыгжыларга база өөредип, аныяк кыс ажылынга кызымаккайын көргүскен. Оны Өвүр райкүүскому, комсомол райкому хүндүлел бижиктер болгаш өртектиг түүлдер-биле хөй удаа шаннаан. Ол Хандагайты көдээ Совединиң депутадынга соңгудуп, хөй-ниитинин, ылаңгыя райпода улусчу дружинаның ажылынга эң-не идепкейлиг киржип келген.

С. УСПУНДАЙ.

КЫЗЫМАКТАР

«Ак-Туруг» совхозтуң төвү — Ак-Туруг суурда холушкак бараанныг болгаш аъш-чем бараанныгының магазиннериниң садыгжылары аразында социалистиг чарыштыг ажылдан келгеннер. Арыг-Үзүүнүң ажылчын кооперациязының баштаар чери оларның ай, квартал санында планныг онаалдалар күүселдезин түүнеп, мурнакчыларны шаннапмактап турар.

Ажылчын кооперациязының шугумунда он бир садыгның аразында чарыштың мурнуку одуруунда Ак-Туруг суурнуң садыгжылары кирген. К. Байыр-оол, Р. Доржу оларның ажылдап турары холушкак бараанныг магазини бирги черде кирген. Олар тоску беш чылдын эткен дөрт чылдарында чыл бүрүде планныг онаалдаларын ажыр күүседип, мактатканнар. Чарыштың ийиги черинде комсомолчулар М. Шадып, Г. Комбу олар садыгжылаан аъш-чем магазини кирген. Олар садып алыкчыларга эвилен-аалдек, оларның негелде-хереглелинге дыңнангыр. Магазиннің ишти чылыг, чырык, арыг-силиг. Аъш-чем бараанныгының өртектерин чаштыр бижээш, көрүштүг кылдыр делгеп каан. Эткен чылдың дөртү кварталында 11000 рубльдин бараанын саарар планын декабрьның бирги чартыында-ла 12000 рубль кылдыр ажыр күүсеткен.

К. КОМБУ.

АЖЫЛЫ УЛАМ ИДЕПКЕЙЖЭЭН

Улус ажыл-агыйының бүгү адырында, ылаңгыя кадык камгалал болгаш культура фронтузунда хөрөөженнер улуг күш болуп, ол талазы-биле бот-идепкейлиг ажылдап турар. Каа-Хемниң Суг-Бажы суурда чөвүлелдиң ажылын чижекке айтып болур.

Отчёт-соңгулдалыг хурал эткен соонда, оон ажылы улам идепкейжээн. Чөвүлелдиң составында 13 кижи, а даргазынга башкы Анна Мөнге соңгуткан. Чаа составтың кежигүннери ажылын адыр зайы-биле хуваашкан, ында хөрөөженнер ортузунга организакчы болгаш кижизидикчи ролүн бедиткеш, культура-массалыг ажылды калбарткан.

Чөвүлел ажылын план ёзугаар эгелээн турган, оон кежигүннери активке даянгаш, харыылаан участоктарының аайы-биле аразында чарыштыг. «Уран-шевер холдар» деп бөлгүмде 27 кижи хаара туттунган. Ирина Хомушкунуң удуртканы ол бөлүүнде быжып даараар, сиилбип шокарлаар кандыг уран-тывызык кижилер чок дээр.

Суг-Бажы суурда 11 агитквартира бар, чөвүлел бо талазы-биле база боттуг хемчегларни ап турар. Чижээ, Мунай Чечён-оолга удурткан «Сырын» дээр агитквартираның белеткеп турары «Тиилелге — сеңээ алдар!» деп концертиниң программазы байлак. Ол ышкаш Ирина Сендажының «Аян» агитквартиразы база солун ажылды кылып турар.

Чөвүлелдиң чанында арыгшевер талазы-биле ажылга дузалаар комиссия база бар. Суурнуң ниити байдалын квартадлар аайы-биле көрбүшаан, школа, столовая, хөй-ниитинин өске-даа черлерин ол комиссия өй-өйде хайгаарап, ылерээн четпестерни чайладыр хемчегларни ап турар.

Ажылдың өске-даа участоктарында хөрөөженнер дүүнгүзүнден бөгүн, а даарта — оонда бедик көргүзүглүг болурунга бүзүрелдиг. Ажылга кызымак, амыдыралга үлегерлиг хөрөөженнерни мактап чырытышаан, чөвүлелдиң органы «Хөрөөженнер үнү» хана солун доктаамал үнүп, четпестерни база чидиг шугумчүлеп турар.

К. ДОНГАК.

БАМ ОРУУНДА

Байкал-Амур магистралының оруу 3200 хире суг моондактарын тавараан. Хемнер мында шапкын, агымның дүргени секундада 4,5 метр чеде бээр. Кыжын доштуң кылыны үш метр хире. Чазын үер дыка улуг хемчээлдиг черни шыва алы бергилээр. Бичии хемчигештер безин чылда ийи катап улуг үрегдекчи күшче шилчип, чылдын кайы-даа үеринде агаар-бөйдустун халавын ажып шыдаар быжыг көвүрүглерни тударын негээр. Көвүрүг тудугжуларындан чернин чер шимчээшкининге удур хемчегларни алырын база утпас ужурлуг. Көвүрүгүнүң чөленгииш бүрүзүн кыжын дошбиле шыштынган-даа чыдырда, бо бүгү ындыг күш чок апарган чайгы үеде-даа хая дег шимчеш дивес турар кылдыр тудар.

Байкал-Амур магистралына 3200 ажыг дренаж хоолайлары болгаш көвүрүглер туттунар. БАМ-ның төөн кызыгаарында Амурну кежир көвүрүгүнүң тудуу эгелей берген. Ол дээрге тудугжуларның эң нарын ажылы болур. Хөрек чүгле оон дыка улуг хемчээлинде болгаш ажылдың улуг хемчээлдиинде эвес. Тус черниң байдалы база бир янзы: Амур хемниң суунуң кыжын, чайын өскерлиишкиннериниң деңнели сес метр чеде бээр, чазын, күзүн ай чыгыы үргүлчүлээр дош бадыышкыны, чээрби метр терен, кончуг дүрген агым, күштүг хаттар, соок.

Бо бүгү чаа техниктиг шинтпирни негеп келген. Чижээ, шак ындыг улуг көвүрүгүнүң чөленгииштерининң фундаментилери делегейде бир дугаар кессон чокка туттунган. Суг адаанче каш-каш метр хемчээлдиг адагаштарны — бетон хоолайларны тургузуп киирген. Олар тускай буттары-биле суг адаанда таарыштырган хааже кире бээр. Оон-даа куду ол хаяда бетон-биле долдуруптарга, адагаш-биле тутчу бээр хос «стакан» кылган. Бо бүгү үени камнап, материалдар чарыгдалын эвээждир болгаш кижилерни кесоннун чыырган агаарынга ажылдатпас арганы берген.

БАМ оруунун хөй чылдарда дөн чыдар районнарынга адагаштары эвээш көвүрүглерни тударын төлевилеп турар, чүге дээрге чер дөн болганындан фундамент салыры берге. Ынчангаш совет специалистерниң бир дугаар кылган «чагыланчак» чөленгииштери моон соңгаар хөйү-биле ажыглаттынар апаар. Ындыг чөленгиишке каскан черниң херээ чок, хемчээлин таарыштыр өрүмнээн черге-ле тургузуптар.

Оон ангыда «сооктун кудуктары» дээр керосин-биле долдурган хоолайлардан кылган херектелдерни база ажыглап турар.* Ындыг хоолайларны көвүрүг чөленгиижиниң кыдынче дөзүнге чедир киир хаптар. Керосинниң соой берген кезин кудулап, чылыг чери өрүлеп келгеш, дона бээр. Бо бүгү хоолайны долгандыр дөн чер тургустуна бээринге дузалаар.

Ленинградтың эртемденнери көвүрүг тудар ажылга «тормоз куру» дээр база бир чаа түүлдү киирген. Оон сорулгазы — көвүрүглеп эткен составтарны тормозтаныңдан тыптыр өске күштерге удур чөленгииштерни быжыглаары. Оон ангыда ол дөн чыдар районнарга тудуглар тударынга эптиг кылдыр фундаментилерниң болгаш чөленгииштерниң хемчээлин бичеледир.

Н. НИКОЛАЕВ,
инженер. (ПМА).

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Медицина талазы-биле совет-америк кады ажыл чедиишкиниг калбарып турар. ССРЭ-ниң болгаш АКШ-тың бо талазы-биле тускай эртемниглери шинчилел ажылдарының түүнелдери, чаа-чаа эм-таңнар болгаш эртем материалдары-биле солчуп турарлар. Ийи чурттуң эмнелге албан черлериниң удуртукчулары болгаш кол-кол шинчээчилери-даа дуржулга солчуру-биле үргүлчү ужуражып турарлар.

ЧУРУКТА: совет эмчилер Инна Кизеева биле Нина Сиворцова Нью-Йорк университединиң медицина факультединиң аэрозольдуг ингаляция лабораториязында турлар. Оң талазында — лабораторияның директору Мортон Липман.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

МАР: юбилейжи чылдың түүнелдери

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Моолдуң ажылчы чоннары беш чылдың дөртү чылының планда айыткан даалгаларын чедиишкиниг күүсеткен. Моол Арат Республиканың Төп статистика эргелелиниң ында парлап үндүрген дыңнадыында ол дугайын чугаалап турар. 1974 чылда ниитилел продуктузу 5,5 хуу, национал орулга — 5,6 хуу, улус ажылагайының кол-кол фондузу — 14 хуу көвүдээн. Улус ажыл-агыйының бүгү адырларында күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү бедээн.

Национал экономиканың кол адыры — мал ажылы быжыыбиле хөгжүп турар. Мал бажы өстүрериниң планы 103,7 хуу күүсеттинген. Малчыннар 8,9 миллион баш санныг чаш малды алган. Ол дээрге сөөлгү чылдарда эң-не хөй түүнелдир.

Үлетпүр продукциязының немелде өзүлдезиниң планы чедиишкиниг боттанган. Ол мурнундагы чылдынга деңнээрге, оон 8,3 хуу көвүдээн. Планнаашкынның болгаш экономиктиг идиг бериишкининиң чаа системазын ёзугаар ажылдап турар бүдүүлгелер болгаш адырлар оон-даа бедик экономиктиг көргүзүглерлиг болган.

Улус ажыл-агыйынга тускайлаан хөрөңгининиң хемчээли 1,3 миллиард төгерик болган, оон 75,6 хуузун материалдыг бүдүүлге адырынга ажыглаары-биле төлевилээн.

Ажылчы чоннарның материалдыг хандырылгазы болгаш культурлуг деңнели улам бедээн.

КУДР: көдээ ишчилериниң съездизи

ПХЕНЬЯН. СЭТА-ның корр. В. Надашкевичиниң дамчыдып турары:

Көдээ ажыл-агый ишчилериниң республика съездизинге киржири-биле КУДР-нун найысылалында 25 мун ажыг кижи чыылган. Оларның аразында — көдээ ажыл-агыйның мурнакчылары, кооперативтер даргалары, можуларның, хоорайларның партия база ажыл-агый организацияларының төлөөлекчилери, эртем ажылдакчылары, бүдүүлге черлериниң төлөөлекчилери бар. Ол «Тиилекчилер съездизи» деп аттыг чыыш көдээ ишчилериниң эткен чылда чедиишкиниг ажылдаан, 7 миллион тонна чедир чаагай дүжүттү ажаап алганының түүнелдерин, а ол ышкаш көдээ ажыл-агый бүдүүлгезин улам көдүрериниң сорулгаларын чугаалажып турар.

КАП ТК-ның чингине секретары, КУДР-нун президентизи Ким Ир Сен, партияның болгаш республиканың өске-даа удуртукчулары ол съездиде олуржуп турар.

Съездиге көдээ ажыл-агый комитединиң даргазы Сё Гван Хи илеткел кылган. Эткен чылын, тодаргайаарга, хуусаазындан ийи чыл мурнай, 6-гы чылдың төнчүзүнде тараа бүдүрер деңнелди чедип алыр план күүсеттинген — деп, ол чугаалаан. Ол ышкаш мал, ногаа, сад ажыл-агыйының болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа адырларының талазыбиле улуг чедиишкиниг бооп турар.

Комплекстиг механизастаашкын болгаш химизация талазы-биле улуг чедиишкиннерни Сё Гван Хи демдеглээн.

Эткен чылын көдээ ишчилериниң материалдыг орулгалары дыка улгаткан.

Оратор көдээ ажыл-агыйны моон соңгаар кайчаар хөгжүдерин чугаалаан, алдарлыг хүн — Көрейниң Күш-ажыл партиязының 30 чылынга боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин бараалгалдырыпче көдээниң ажыл-ишчилерин кыйгырган.

Чурт иштиниң шивишкиннери

Вашингтонуң кырында политиктиг алгыш-кырыш диргелип келген. Президент Дж. Форд Төп разведка эргелелиниң ажылын истеп, хынаар тускай комиссия тургузар дугайында айтышкын бээр ужурга таварышкан. ТРЭ дээргe, даштыкыга шпион ажылын организастаары-биле кызыгаарлаттынмайн, тускай хевирлиг «чажыт полициязе» хуулбушаан, «өске бодалдыг» американнарны массалмы-биле истеп, хайгаараар чер апарганын конгресске демдеглеп турган болгай. Эргелелдиң эң улуг дужаалдыг дөрт дүжүмеди оларның-биле кады контрразведканың баштыны Дж. Энглтон хүлээлгезинден далаш дүже бергеннер.

Төп разведка эргелелиниң бир миллиардтан хөй акша-көрөнгизин болгаш оон 60 мун ажылдакчыларының хөй кезин он-он чылдар дургузунда ажыглап турган, конгресс кежигүннери болгаш сураглыг хөй-ниити ажылдакчылары-биле катай-хаара он мун ажыг американнарны «кара дептерге» киир бижээнин ТРЭ-ниң удуртукчулары боттары безин чажырар арга чок бооп турарлар.

Төп разведка эргелелиниң шивишкиннерин депшилгелиг организацияларже хайгаарал кылыры-биле чорудуп, телефонга чугаалажымышкынларны бүдүү дыңнап, суд органнарының чөпшээрели чокка хуу чагаалларны хынап турарынга калбак америк хөй-ниитиниң удурланып турары чөптүг.

Ол ышкаш АКШ-тың полициязының кол штабы-истелгениң федералдыг бюрозунда дыка хөй түүнүг бюджет болгаш 20 мун кижилиг штаттыг болбушаан, база-ла ындыг аргалар-биле 158 миллион американнарга чажыт бижиктерни тургускан.

Оон-биле кады пентагончу эргe-чагыргалар, Джон Бэрчиниң ниитилели хевирлиг кедергей барын үзелдиг организациялар, а ол ышкаш боттарының кадрларының «идегелдиг болуруп» көөр сорулгалыг чамдык улуг-улуг корпорациялардаа депшилгелиг үзел-бодалдыг американнарны бүдүү хайгаарап, көрүп турарын айтыр херек.

Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, Төп разведка эргелели-биле холбашкан амгы бо шуугаазының чорук американнарның конституцияда бижиттинген хамааты эргелери болгаш эргешлээзи хоозун чүүл болурун американнарга база катап сагындырган.

Э. БАСКАКОВ,
СЭТА-ның хайгааракчызы.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

БАНГКОК. (СЭТА). Камбоджаның патриоттары дайын бооп турар черлериниң Мурнуу-Чөөн кезээнде улуг чедиишкиниг хөделип турар.

Пномпеньден 45 километрде Прэкнеаллуонг дээр порт хоорайны долгандыр хосталга күштериниң дайынчылары бүзээлээри-биле оон чанында ортулукта барып быжыгланып алганнар. Ол порт Камбоджаның найысылалы-биле он ажыг хонук хаарылзаа чок бооп турар.

Патриоттар белуктери найысылалдан каш-ла чүс метрде — Меконг хемниң эриинде, эелеп алган туруштарын камгалаа-шаан. Ол ышкаш Пномпеньден 20-ле километр черде Меконг хемни дургаар эткен № 1 оруктуң кезээнде эелеп алган туруштарын патриоттар улам быжыглап турар.

Ол бүгүнүң түүнелинде найысылалче чүктериниң 80 ажыг хуузун соортуп чедирип турган Меконг хемни идегелдин-биле хайгаараар арганы патриоттар алган. Ынчангаш пномпеньчи шериглерни хандырары дыка берге байдалда бооп турар.

Пномпеньни камгалап турар леннолчу шериглерни агаар-биле хандырарынга шаптыктаар дээш, хосталга күштериниң артиллерийжилери найысылалдың аэродромун ракета болгаш үгер-бооларга-биле күштүг адымышкынга таварыштырганнар.

ЭКОНОМИКА МЕДЭЭЛЕРИ

НЬЮ-ЙОРК. АКШ 30 чылдарда экономиказын өөделеди чадап турган үелиндек бээр оон эң баксыраа дорайтаарынга мунчулуп турар апарган деп, конгресстиң экономика эйтырыгларының талазы-биле каттышкан комиссиязының даргазы — сенат кежигүнү У. Проксмайр медеглээн. Иллинойс штаттың Спрингфилд хоорайынга ук штаттың университет студентилериниге чүве чугаалаан, Каттышкан Штаттарга ажыл чоктарның саны 70 чылдар доозулгуже белик деңнелдиг турар апаар деп бодап турарын ол дыңнаткан.

ВАШИНГТОН. Үлетпүрге болгаш амыдырал хандырылгазының бүдүүлге черлерине ажыглаар чаа дериглер саны бо чылын эвээжээр кылдыр билип алза чогуур деп, АКШ-тың садыг министерствозу дыңнаткан.

Министерствоның дөзевилей бодап турарын ёзугаар алырга, ол сорулгаларга ажыглаар капитал салыышкынары 4,5 хуу-ла улгадыр деп турда, дериглер өртээ оон орапчок аартаар.

Америк экономиканың өөс аргыыр, самолёт, автомобиль бүдүрер болгаш өске-даа адырларына чаа дериглер бүдүүп бээри чаа чылда онза эвээжээр.

ЛОНДОН. Англияның чазаа ажыл чоктарның санының көвүдээрин шеглээр шалыпкын хемчеглерни албас болза, келир чазын чуртка ажыл чоктарның саны бир миллион хижи болурундан ажа бээр. Ону Британияның профэвилелдер конгрезиниң чингине чөвүлелиниң экономика комитединиң Лондонга болган хуралынга чугаалашкан.

Англияның тудуг болгаш автомобиль үлетпүрү онза берге байдалдыг апарган деп, ол хуралга киришкенней демдеглээн. Тудугда ажыл чоктарның саны ам безин 120 мун кижи болу берген.

Чурттуң экономика айтырыгларын ажылчы чоннарның күсели-биле шинтпирлеп болбас деп, Британияның күш-ажыл конференциязының чингине секретары Л. Мэррей ол хуралдың доозулган соонда болган парлаага конференциязынга демдеглээн.

ПАРИЖ. Чурттуң экономика болгаш социал байдалын хөгжүдериниң перспективаларыдан чогаалыр французтар улам көвүдеп турар. Статистиканың болгаш экономика шинчилелдериниң национал институту чоога айтыырлыг салган, ацаа харыыладыр ажыл чоруткан. Амгы үеде материалдыг байдалывыс алды ай мурнундаазындан дорайтай берген деп, айтырыгларга харыылаанларның дөрттүң бирден ажыг кезин бадыткаан. Ук шинчилелдериң түүнелдерин дыңнаткаш, «Фигаро» солуы ынчалдыр демдеглээн.

Французтар кылыр ажылжын оскунуптарынга кажаргызындан-даа артык сагышсырап турар деп чүве айтырыг харыыларындан билдинген. Оон барымдааларын ёзугаар алырга, ажыл чоктарның саны чоокку айларда улам көвүдээр деп, француз өг-булерниң 75 ажыг хуузу саная турар.

БОННН. Америк валютаның үнеледирин деткиир дээш, федералдыг немец банк он-он миллион доллары өжегээр садып алза-даа, доллар өртээнің кудулаары түлүктеп турар. ГФР-ниң Майнда-Франкфуртта кол валюта биржазынга доллар өртээ 2,370 марка-ла болган. Эткен чылдың майдан бээр барыын-герман биржаларга америк валютаның үнезиниң эң кудулаан деңнели ол.

СТОКГОЛЬМ. Швецияда кап-кыя-ла монополистерниң холунга капитал моонцээрин күштелип турар. «Векапс афферер» журналдың дыңнаткан барымдааларын ёзугаар алырга, Швециянның эң улуг 25 монополиязының улуг-хуузунга бүгү швед экспорттуң 77 хуузу онаажыр. Оларның бүдүүлге черлериндe чурттуң ажылчын, албан-хаакчыларының 37 хуузу ажылдап турар.

Ол монополиялар 200 миллиард крон-акшалыг. Валленбергтерниң өг-буле монополиязы безин 45,6 миллиард крон хөрөнгилиг фирмаларны контрольдап турар.

БРЮССЕЛЬ. Бельгияга 1971 чылдан бээр аъш-чем продуктуларының болгаш эргежок чугула бараанныгның өртээ 35 хуу улгаткан. Ол үениң дургузунда картофель өртээ 82, балыктыы — 65, хлебтиг — 44 болгаш чигирнин — 47 хуу улгаткан.

(СЭТА).

Сенаторлар удурланып турар

ВАШИНГТОН. (СЭТА). «Нью-Йорк таймс» солун америк албан кижилериниң чугаалап турарынга үндебилээш, чазак чери Мурнуу Вьетнамга шериг дузаламчызы көргүзери-биле бо сан-хөө чылында эвээш-ле дээрге 300 миллион долларны конгресстен дилээр деп шинтпирлээнин айыткан. Ол дээрге, мурнунда тускайлаан 700 миллион долларга немелде бооп турар.

Сураглыг сенаторлар М. Мэнсфилд биле Дж. Макговерн олар Сайгонга ындыг улуг дузаламчы бээр деп турарын буруу шаап көргеннер. Ындыг базым Вьетнамга моон-даа соңгаар хан төктүүшкүнүн болдурун болур деп, М. Мэнсфилд чугаалаан.

Мурнуу Вьетнамга дузаламчыны күштелдирер дээш чазактың кандыг-даа ортодажыышкынарынга «конгресс удурланыр апаар» — деп, Дж. Макговерн чугаалаан.

БАШКЫ — ЧОРГААР АТ

Башкыларның бирги Бүгүэвилел съездизи ажыттынгандан бээр бөгүн 50 чыл болган. Ол хүннериниң солуннарын ажыптар болза съездиниң эртип турганы Улуг театрга кайы хире ажыл-ишчи көдүрлүүшкүнүг болганын дораан эскерер бис. Орта башкыларның 250 мун кижилиг отрядының ийи мун төлээзи чыылган. Амгы үениң байдалы-биле алырга ол сан эвээш болбайын! (бо хүннерде бистиң чурттуң педагоггар армиязы 3 миллион четкен). Ындыг-даа болза чогум-на оларга, чартык түе чыл бурунгаар эгелээннерге, «чаа кижи дээш демиселди шуут чорудуп турар чаа делегейниң мурнуку отряды» болур бедик хүлээлге онаашкан. Оларга «революцияның педагогуз» болур харыысалгалыг үүле таварышкан деп башкының ол хүннерде нжин А. В. Луначарский ынчаар үнелээн.

Улус чырыдымышкының 20 чылдарда «Үшкү фронт» деп турган. «Бистиң башкыларывыс амгы үеде Кызыл Армия деп ужур-дузалыг» деп ССРЭ-ниң Төп Күүсекчи Комитеди байыр чедириишкининде демдеглээни таварылга эвес. «Кызыл Армияның төлээлери — Москва гарнизонунун шериглеринге хүндүлүг таңнылга турарын съездиден диледи» дээн бижик башкыларга кайы хире үнелел бергенин база катап тода херечилеп турар. Съездиниң делегаттары ол дилегни дыңмиттиг адыш часкаашкыны-биле хүлээп алган.

Съездиниң ажылы школа херектериниң байдалының талазы-биле ханы сагыш човаашкыныг чугаалар-биле долган. Чүгле ийи-үш чижек бо-дур:

«Чырыдымышкын херээниң бүгү талалары көзүлдүр-ле экижириниң кырында келзе-даа, бис ургларның чүгле 50 хуузунга эге билиг берип турар бис».

«Чижээ, Дагестанда бижикбилиг чок чорук 99 хуу чедип турары, Ортаакы Азияның Аму-Дарья кавызында номчуп, бижип билирлер шуут чок чыгыызы кончуг дүвүреңчиг».

Шынап-ла ындыг фактыларны ол үениң солуннарындан чаңгыс эвести тып аар бис. Бөгүн олар ырак төөгү апарган. Ынчалза-даа башкыларның бирги съездизинин «чаа кижини хевирлээр, улустарның ёзулуг акы-дүңмалышкы болуру дээш, коммунизм дээш демисежир» дээн кыйгызы амгы үеде-даа күштүг.

«Бистиң чуртувус делегей кырында эң-не культурлуг чурт апаары ырак эвес дээрзинге чигзинмейн турар бис» деп съездиниң Декларациязында бижиттинген бүзүрел-биле долган одуругларны сагыш-сеткил хайныкпайн номчууру берге.

Совет улустуң социал чаалап алышкыннарының эң-не кол чугула чедиишкинге улус чырыдымышкының чедиишкиннерин хамаарыштырыр болур. Бауман округунуң соңгукчулары-биле ужуражышкынынга эң Л. И. Брежнев «Улус чырыдымышкының чедиишкиннериниң ачызында бөгүн безин совет улусту делегейде эң-не эртем-билиглиг чон деп чугаалап болур» деп демдеглээн.

Сан-фактыларны алгаш көөрге мындыг: ССРЭ-ниң дөрт хамаатызының бирээзи-ле өөренип турар. 30 харга чедир назылыг ажылчыннарның 85 хуузу дээди, дооспаан дээди, ортумак азы дооспаан ортумак эртемниг. Ол дээрге ажылчын аңгының төөгүзүнге туруп көрбээн эртемниг салгал-дыр. Шак ол бистиң амыдыралывыстан аная сан-барымдаалар капитал чурттарының миллион-миллион кижилеринге боттанмас күзел бооп сагындырар. Шынап-ла ЮНЕСКОнуң саналаш ёзугаар алырга чер кырында 783 миллион эр, хөрөөжен кижилер номчуп, бижип билбес.

— Совет школага бо 1975 чыл онзагай—деп, ССРЭ-ниң чырыдымышкын министри М. А. Прокофьев демдеглээн.— Бүгүнинти ортумак өөредилгеже шилчилгени доозар дугайында СЭКП-ниг XXIV съездиниң салган сорулгазы бо чылын шинтпирлеттинер. Улус өөредилгези, школа, башкы дугайында сагыш-салымышкын биске бүгү чонуун, күрүнеиң херээ апарган. Беш чылдың доозукчу чылында чырыдымышкын эртем, культура сайзыралынга 33,2 миллиард рубльди чарыгдаарын планнаан. Чүгле школалар тудуунга, оларның ажылдаарынга 10,2 миллиард рубльди тускайлаан.

Бөгүнгү школа башкыларның бирги съездизиниг «революсчу улуг салгалдың эгелээн херээш туюлунга чедирер чаа коммунистиг салгалды кижизидер» деп сорулгазын алдарлыы-биле күүселип турар. СЭКП ТК-ның партияга, совет улуска Кыйгырыында «Улус өөредилгезиниң моон соңгааргы чечектелиишкинин чедип ап, чаа кижини кижизиделиинге моон соңгаардаа партияның шынчы дузалакчызы болур» — деп сөстерни башкылар «революцияның педагогтары» деп адаткан баштайгы башкыларга шынчы болурунуң кыйгызы кылдыр хүлээп алган.

Л. БЕРКАСКОНИ.
(СЭТА-ның хорр.).

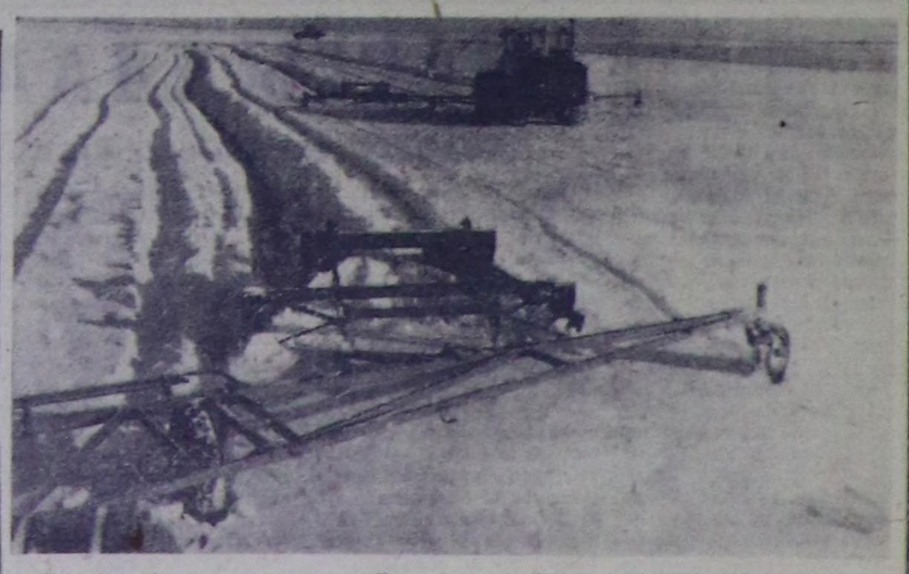

Кустанай областа чүм хар чагган. Харның кылыны нөлдуунда-ла 25 сантиметр ажып турар. Областың механизаторлары шөлдерде хар далбыйлап, ажылдап турарлар. Бөш миллион гектар черниң харын бөлер ужурлуг. Ол дээрге, эрткен чылдыындан бир миллион гектар хөй-дүр.

ЧУРУКТА: Краснопресснен совхозунуң механизаторларының баштайгы гектар шөлдерде харны бөлдүүп турары.

В. ДАВЫДОВТУҢ фотозу. (СЭТА-ның фотохрониказы).

Бүлмаанылар эсун АРНЫ

„СОЦИАЛИСТИГ СИБИРЬ“

Томск хоорайга даарта ажыттынар «Социалистиг Сибирь» деп делгелгеже бистиң чурукчуларывыс аъттанывкан. «Социалистиг Сибирь» деп делгелге беш чыл болгаш чаңгыс катап болур чүве болганда, ол чурукчуларның беш чылда човаадыкчы ажылының отчеду болур.

Орта Ыраккы Чөөн чук, Сибирь, Урал зоналарының чурукчуларының янзы-бүрү жанрларга күүсеткен ажылдары киржир. Бо ажыттының турар делгелгениң кол опзагайы чүл дээрге: ооң мурнунда делгелгеге киржир чуруктарны область, край, автономнуг республика аайынче делгелге комиссиязы чедип, шилилгени кылып турган болза, ам чурукчуларның делгелгээ кириштирер дээн ажылдарын Томск хоорайда делгелге комиссиязынга шуут чедирери болур. Ынчангаш бистиң Тыва АССР-ниң чурукчулары болгаш ус-шевер мастерлерге 180 хире чураан, чурулга уран үүлүнүң тускай аргалары-биле кылган болгаш даштан чазаан ажылдарын киргген. Оларның аразында РСФСР-ниң алдарлыг чурукчузу, Тыва АССР-ниң Күрүне шаңналының лауреады С. Ланзының, РСФСР-ниң И. Репин аттыг Күрүне шаңналының лауреаттары Р. Аракчаанның, Х. Тойбухаанның, Чурукчулар эвилелиниң кежигүнери Т. Левертовскаянның, Л. Протасовтуң, Г. Торлуктуң, С. Сарыг-оолдуң ажылдарындан аңгыда, ындыг улуг делгелгеге бир дугаар киржип турар А. Бөвеленнің, В. Ховалыгның, Ю. Деевтиң, К. Булугуннуң, А. Феоктистовтуң, Н. Игнатьевның болгаш өскелериң-даа ажылдары бар.

Тываның чурукчуларындан 15 кижи делгелгеге боттары дорт киржип, өске область, край, республикалардан келген чурукчулар-биле арга-дуржулга солчуру-биле Томскиде база чеде берген.

Делгелгеге кирер чуруктарны шыңгыы комиссия үш-дөрт катап шилип эрттирер. Ол делгелгээ шылгараан ажылдар апрель-май айда эртер «Совет Россия» делгелгээ киржир.

Бистиң корр.

Студентиниң ажылдары

Чурулга уран үүлүнге соонуургалдыглар аныяк чуруукчу Макар Монгуштуң адын эки билир боор. Ооң ажылдарын республикага болган чуруктар делгелгезинге каш удаа киирген. Макар Монгуш ам Москвада күрүнеиң В. И. Суриков аттыг уран чурулга институдунуң 3-кү курузунда өөренип турар. Графика факультединиң студентизиниң «Кожагарда кадарчы», «Чайлаг», «Даш кижи» дээш еске-даа ажылдарын «Шынның» арынларындан сонуургап көрген силер. М. Монгуш бо удаада редакцияже «Саян даглары» деп линогравюраларын чоруткан. Ам ооң бир чуруун силерге бараалгаттывыс.

ЭЖИМ ХОЛУ

(Чечен чугаа)

Ийи дагның бажы чоок-даа бол тудушпас, ийи кижи ыракда бол душчу бээр деп, улустуң ханы уткалыг домаа бэр болгай.

Ийи эш ужурашканда хол тутчуп мендележир — бистиннде ол шаг-шагдан тура чаңчыл боп келген. Хол тутчуру найыралды-даа, хүндүткелди-даа, шынчы болур чорукту-даа илергейлеп турар.

Чоокта чаа бодумнуң школачы чораан эжимге ужуражтым. Школага турар шаавыста аравыстан суг өтпес эптиг өңнүктер болгай бис. Оон чарлып чоруткан-ывыстан бээр ам дөртен чыл ажыл тур. Аравыс ырак-узак-даа бол, сураавысты суражып, амыр-менділивисти айтыржып, чагаа бижиглел-биле харылзажып чордувус. Ол баштай Кызылга тудугжу боон ажылдап эгелээн, мен—районга көдээ ажыл-агый черинге ажылдап кирдим. Эжим тудуун тутпушаан, өөренип, тудуг херээнин уранмергежилдериниң ыпшык баштарынче чаданың тепкииш бүрүзүн санай базып, чыл-чылда улам өрү үүп бар чыдарынга мен сеткил-чүрээмниң алызындан өөрүп, ооң деп-шилгезин карагалзап чордум.

Ол тудугжу нижепер апаргандан бээр безин чээрби чыл чедип турар. Кончуг-ла талантылыг, салым-чаяанныг тудугжу, нижепер болганыг солундан номчаан мен. Ол үүгле тыва черге тудуг кылып, ону башкарып турган эвес, харын бистиң улуг делгем төрээн чуртувустуң ол-бо булуңнарынче хөжүп, фабрикаларны, заводтарны, көвүрүглерни, харын чамдыкта бүдүн-бүдүн хоорайларны-даа тудуп дерип үндүрүшкен кижи...

Адак сөөлүнде, ам кээп, ужуражы бергенивис бо: кайы ырактан-на чүгүржүп келгеш, холдарывыс дыңзыг тутчуп мендилежип, куспактажып тур бис.

Эжим бажы, мээңни-биле бир дөмей, мөңгүнелдир көгере берген, шимченгира биеэги дег эвес, оожум, даамай апарган, болуунуң күдер шыыраа, кайын мен дег боор, хөрээ делгем, сөөгү чоон, үнү безин чоонай берген болду.

Эжимнің холуп ам-даа салбайн, тудуп алган, ооң адыжыче топтап көрүп тур мен: амыдыралының бүгү төөгүзүнында бижип каттан-даа ышкаш.

Школачы чылдарывыста ооң холу кончуг шевергин, эвилеп чымчак, узун чиңге салааларлыг, хылызын чуга ак кештиг хол-ла болгай.

Ынчаарга ам холдар дээрге хайыракан аспаа-ла, адыжының кежи аажок кылып, артында-ла кара-хүрең, онгаардескээр, авый-шавый чоруткан сыгыг-сыгыг ханы чоогалары, хаварыктан укталган дөстекдөстек дөңнери эңме-тикчок апарган. Мен олардан шаг-уениң бадыткап баскан таңмаларын, төрээн чуртумнуң картазын, ооң долу суглуг хемнерин, оларны кежилдир эжимниң салган араан-шаараш көвүрүглерин, эриктерде ооң тутканхоорайларын — ам хөй миллион кижилерниң аас-кежиктиг, таалалдыг чыргал чыргап, чогаадыкчы ажыл кылып чурттап турар хоорайларын көрдүм, номчудум.

Ажыл-ишчи эжимниң, буянныг тудугжунуң эрбеннг, хаварыктыг холдарын алгап-йөрээп, бо чугааны силерге бараалгаттым, эргим номчукчу.

Күжүгет САРЫГ.

Кубок Чөөн-Хемчикте

Тиилелгениң 30 чылынга тураскаатқан школачыларыңың аразында волейбол маргылдаазы Кызылга болуп эрткен. Анаа оолдарыңың болгаш уруглардың оң командазы киришкен. Олар районларга база хоорайга болган волейбол маргылдаларга бирги черни алган.

Оолдардан бирги болукке Чадааның № 1 школазының командазы Таңды, Бии-Хем, Эрзин, Тожу районларның командаларын уткан. Ийиги бөлүкке Улуг-Хемниң Арыг-Үзүү школазының волейболистери Каа-Хем, Өвүр, Барыын-Хемчик районларының спортчуларын удуп алгаш, чүгле Кызылдың № 7 школазының өөренгенчилеринге уттурган.

Түңнел оюнга Чадааның спортчулары шылгарап, Улуг-Хемниң командазын 2:1 санга уткаш, республика чемпиону болган. Оларга Чырыдыышкын министерствозунуң мактал-ге бижинн, турасказалыг белектерни тывысхан. Үшкү черни Кызылдың № 7 школазы эзлээн.

Уруглардан бирги, ийиги черге дээш Чадаана биле Барыын-Хемчиктиң командалары ойнаан. Барыын-хемчикчилер артык күштүүн көргүзүп, 2:1 санга удуп алгаш, чемпион болган. Үшкү черни Кызылдың № 2 школазының кыстары алган.

Команда талазы-биле бирги черни Чөөн-Хемчиктиң төлээлери эзлээн. Оларга республиканың Чырыдыышкын министерствозунуң шилчинр кубогун тывысхан. Ийиги черни Кызылдың, үшкүзүн — Улуг-Хемниң командалары алган.

Н. КУЛЬМИНА,
маргылдааның секретары.

Телевидение

ЯНВАРЬ 12-ДЕ
МОСКВАДАН
9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—Өөнүт телекөргүзүг. «Хөглүг үннер».
9.40—«Дайынчы чылдарга тураскаадын «Сылдыс». Уран-чечен фильм.
10.50—Өөнүт телекөргүзүг. Фигурлуг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Спортчу танцылар. Хостуг программа.
11.50—Медээлер.
12.00—«Совет Эвилелинге бараан боop тур мен».
13.00—Өөнүт телекөргүзүг. «Чидиг ине бүрүлерлиг шивижигеш». Мультфильм.
13.20—Өөнүт телекөргүзүг. «Музыкалыг киоск».
13.50—Өөнүт телекөргүзүг. «Кино аян-чоруктарының клуву».
14.50—Өөнүт телекөргүзүг. Н. Рубан ырлаар.
15.25—«Делегей панорамазы».
15.55—16.05—Чапсар.
16.05—«Төөчү чок кудумчу». Уран-чечен фильм.
17.30—«Ye». Информастыг программа.
18.15—«Совет Эвилели — даштыкы аалчыларның көргени-биле».
18.30—«Уран үүл фестивалында». «Орус ыыш».
19.20—Өөнүт телекөргүзүг. Фигурлуг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Херээженнер. Хостуг программа.
20.30—Өөнүт телекөргүзүг. «Бойдус болгаш кижи».
21.00—Бирги орус революциязының 70 чыл болганынга. «Өгези». Уран-чечен фильм.
22.50—23.00—Чапсар.
23.00—23.30— «Ye». Информастыг программа.

ЯНВАРЬ 13-ТЕ
МОСКВАДАН
9.00—Дамчыдылгалар программазы.
9.05—«От чайынында чуруктар» деп документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. (Рига.).
9.35—«Авамның школазы».
10.05—«Островскийниң шиилери».
10.35—Өөнүт телекөргүзүг. «Тывызыктар, тыпканы».
10.50—«Бистиң Төрээн чуртувустуң төөгүзүнден». Дамчыдылганы төөгү эртемиериниң доктору С. О. Шмидт эрттирер.
11.20—Өөнүт телекөргүзүг. «Шене, кыл, чогаат». (Уругларның техниктиг чогаадылгазының Бүгүзвилел неделязының дугайында).
11.50—Медээлер.
12.00—Өөнүт телекөргүзүг. «Бистиң садывыс».
12.30—«Соңгу челээш». Уран-чечен фильм. (А. С. Грибоедовтуң төрүттүнгениден 180 чыл болурунга уткуштур).
13.55—Өөнүт телекөргүзүг. «Силерге бистиң ырларывыс болгаш танцыларывыс».
14.25—Өөнүт телекөргүзүг. «Беш чылды — хуусаа бетинде».

КЫЗЫЛДАН
15.10—«Горький-биле ужуражыышкыннар». Документалдыг фильм.
16.00—Уругларга. Мультфильм.
16.20—«Парустар бар турда». Уран-чечен фильм.

МОСКВАДАН
17.30—«Ye». Информастыг программа.
18.00—«Соңгу челээш». Уран-чечен фильм. (А. С. Грибоедовтуң төрүттүнгениден 180 чыл болурунга уткуштур).

КЫЗЫЛДАН
19.25—Телемедээлер.
19.35—«Кадыкшыл». Дамчыдылга.
20.52—Телемедээлер.

МОСКВАДАН
20.20—Өөнүт телекөргүзүг. «Кречинскийниң кудазы» деп музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүзүү.
22.30—«Ye». Информастыг программа.
23.00—01.00—Өөнүт телекөргүзүг. Фигурлуг чуңгулаашкынга ССРЭ-ниң чемпионады. Көргүзүт оюнар. Киевтен дамчыдылга.

30 Дайын чылдарының ыры

ЫДЫКТЫГ ДАЙЫН

Созу В. ЛЕБЕДЕВ-КУМАЧЫНЫЫ. Аялгазы А. АЛЕКСАНДРОВТУУ.

Балар шагдан артык дерзин
Фашист күшке удур
Өлүмнүг улуг дайынче
Өргүн чон, туруңар!

Кожумаа

Чаагай болгаш эки кылык
Чалгыг дег хайынзын,
Улустуң ыдыктыг чаазы,
Улуг чаазы үндү.
Бүргег, каацның ылгалы дег,
Бүрүн өжээти бис.
Тайбың, чырык камгалаан бис,
Дайзынны базар бис.

Кожумаа

Чаагай идей өжээтизи
Чазый фашистерни
Чаңнык ышкаш, дошкун күштүг
Чаза соп дүжүрээли.

Кожумаа

Хайыралыг агаарымга
Хайлыг чалгын ушпас,
Калбак, делгем ховуларга
Хаиныг будун баспас!

Кожумаа

Чыдыг, сазаң фашистерни
Чылча базып кыргаш,
Датын тыптып келбес кылдыр
Тамыга хөмер бис.

Кожумаа

Улуг Совет чуртувус дээш,
Сагыш, күштү салып.
Улус чонвар шупту барып,
Салба шаап дүжүрээл.

Кожумаа

Ада-чуртуң Улуг дайынынга совет улустуң төөгүлүг тиилелгезиниң 30 чыл оюн бо чылдың майда байырлаар болгай бис. Совет улус социалистиг Төрээн чуртунга кызыгаар чок ынаан кижи төрелгениниң төөгүзүнге туруп көрбээн, кадыгдошкун ол оттуг чылдарда көргүскен. Ооң дугайында кымдаа, үүг-даа уттундурбаан. Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле ыдыктыг чааже көдүрүлген чонну, ооң маадырлыг Совет Армиязын тулчуушкуннуң оңгуларынга төрүттүнген ырлар улам хей-аът киирип турган.

Тиилелгениң 30 чыл оюнга уткуштур «Дайын чылдарының ыры» деп рубриканың адаа-биле ол үениң сураглыг чамдык ырларының сөзүн «Шынның» арынларына парлаар. Чонда нептерээн бо ырларның аялгазы силерге билдингир болуру чугаа чок. Ынчангаш силериң кичээнгейиңерде — дайынның баштайгы хүннеринде-ле төрүттүнгеш, чонну оттуг чааже кыйгырган ыр — «Ыдыктыг дайын».

Хостуг шакта тывыңар

МУЗЫКАЛЫГ ВИКТОРИНА

1. В. И. Лениниң бедик үнелээни сонатаның адын билир силер бе? Ол сонатаның автору кымыл?

2. «Декабристер» деп операны ким чогаатканыл?

3. Орус чечен чогаалдың үндезилекчизи—А. С. Пушкиниң үш чогаалдарынга композитор Н. А. Римский-Корсаков опералар бижээн болгай. Ук чогаалдарның аттарын сактып көрүңер.

4. «Оожум Дон» деп операның авторун адаңар.

5. В. Шекспириниң «Отелло» деп трагедиязын ёзугаар, ындыг аттыг операларны ийи италия композиторлар чогааткан. Ол композиторларны билир силер бе?

6. Э. Направник А. С. Пушкиниң чүү деп чогаалын ёзугаар ындыг аттыг опера бижээнил?

7. «Илбилиг флейта» деп операның авторун адаңар. Ол композиторнуң оон өске чүү деп чогаалдарын сактыдыр силер?

8. С. В. Рахманиновтуң бижээн үш операларын сактып көрүңер.

9. «Дайын болгаш тайбың», «Езулуг кижи дугайында тоожу» деп сураглыг операларның автору кымыл? Ол композиторнуң оон өске чүү деп операларын билир силер?

10. «Фауст» деп операның автору, сураглыг француз композиторну адаңар.

СЫГЫТ

Хөөмей, сыгыт аялгазы
Хөрек-чүрээм сергедип кээр.
Чүс-даа чылда дыңнаазымза,
Чүрээм оортан улам таалаар.
Чараш үнүг дошпулуурну
Салааларым суйбай бээрге,
Сыгыт ыры чалгыныг дег
Шынаа, хову эргий ужар.
Дыңгылдайны, дембилдейни
Тывам оглу ойна-ла, ойна,
Акы-дуңма совет чонга
Аялганың арыын-на тут!

Санчы КЫЗЫЛ-ООЛ.

Д Ү Ш

Эрткен дүне ээлдептиг дүш
дүжеп хондум:
Кылыр диген ажыл-ижим
боду бүдүп,
Эрге-дужаал ала-чайгаар
бедий берген,
Кымдан артык өөрүп-хөглээн
турар болдум.
Эртенинде оттуп келгеш,
шагым көрдүм,
Чүрээм мени ажылымче да-
лаштырды.
Чүү-дээ чүве амыр, халас
канчап келир.
Эгенги дег чаржынчыг дүш
дүжээн-дир мен.

Марит ХАЙДЫП.

АЯКТА ШАЙ СООЛАКТА

ҮЗҮКТЕЛИГ ЧОККА

Американың Индиана штадының университединиң студентилери Шекспирниң бүгү чогаалдарын хары угда, үзүктелиг чокка төңдүр номчаанар. Чаа чылга бараалгаткан «делегейниң бо рекорду» 111 шак 15 минута дургузунда уламчылаан. Улуг драматургтуң хамык шиилерин болгаш сонеттерин 150 студентилер бот-боттарын 2 шак болгашла солуп тура, эзлчежип номчаан.

ЭР УЛУСТУҢ ПРОФЕССИЯЗЫ

Үүгле эр улуска опаашкан профессия турбас дээрзин херээженнер каш удаа бадыткан келген. Эр улус бодунуң эзлчээнде херээжен кижилерге опаашкан профессия база-ла чок, кандыг-даа ажылды бистер кылып шыдаар бис деп бүзүредип келген. Ол талазы-биле чаа базымны Барыын Берлинде чурттап турар 22 харлыг башкы Михаль Брюнер кылган. «Мээң алыс күзелим — уруглар садынга башкылаары, ол ажылга үүгле кыстар ажылдаар деп кым дүрүмчүткеил?» — деп аныяк эр чугаалаан.

Кижизидикчи башкы кыстар Брюнерниң саналын деткээннер. Дуржулганың баштайгы бадыткалы болза, эр кижи садыкке ажылдаарга ында бичип чаштарның кижизидилгезинге канчаар-даа аажок таарымчалыг болуп турар. Ам ында 300 аныяк эрлер херээжен мергежилдиң чажыттарын билип алыр дээш, уруглар садынга кижизиндикчи башкылар болуру-биле өөренип эгелээн.

«ЧАА ТЕХНИКА»

Француз департаментиниң Далай чоогунуң Альпылары дээр садыг-үлетпүр палатазының тускай эртемиглериниге аэродромнар сигени таарарының эн-не экономиктиг чаа аргазын тыварын дааскан турган. Олар аэродромнарже кодан хойларны (600 баштың бирээзинге-ле 3 килограмм сиген онзажыр кылдыр) сүрүп киирери таарымчалыг ажыктыг деп тодаратканнар.

Ук саналдың шенелдезин Канн хоорайның аэродромунга эрттирген. Шынап-ла кодан хойларның кылган «ажылы» сиген таарар талазы-биле амгы үениң дээре дээн техниказындан дүрген болгаш будунгүр болган. Аңаа кандыг-даа кыбар-чаар чүүлдер, механизмнер, артык кезектер чарыгдатышмас, үүгле ыттыг чангыс кадарчы хереглеттинер ол-ла.

Агаар

Республикага булуттаар, хар чагбас. Хат барыын чүк угланыышкынныг, кошкак. Хүндүс даглыг черлерге температура 10-15 градус, өске артканнарында —19-24 градус, а дүне даглыг черлерге —22-27, артканнарыгга —28-29 градус соор.

Кызылга булуттаар, хар чагбас. Дүне 31-33 градус, а хүндүс —22-24 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

кинотеатрларда

ЯНВАРЬ 12-ДЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Али-баба болгаш дөртен дээрбечилер» 10.30, 13.00 (Биче залга), «Есения» (2 серизы кады) 10.00, 12.40, 15.20, 18.10, 20.50 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Өг-бүле чоктa» 9.00, 12.20, «Кижи-амфибия» 10.30, 13.50, 14.40, «Ксения — Федорнуң ынак кадайы» 17.20, 19.05, 20.45 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Чай дээш беш» 10.00, 11.40, 13.20, «Аргада дамырак» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Езулал минутазы» 11.00, 13.00, «Чаниталың чаңы» 15.00, 16.40, 18.20, 20.00 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Каниют кунуң чажыды» 12.00, «Эртинелер ээзин чара шалааны» 16.00, 18.00 шактарда.

ЯНВАРЬ 13-ТЕ
«НАЙЫРАЛ»: «Полицейжи чурттап чоруп тур» 9.30, 11.25, 13.30, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.
«ПИОНЕР»: «Киночыыды 9.00 «Кижи-амфибия» 10.30, 12.25, 14.20, 16.15, «Есения» (2 серизы кады) 18.10, 21.00 шактарда.
«КАА-ХЕМ»: «Ксения — Федорнуң ынак кадайы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«ВОСТОК»: «Чай дээш беш» 15.00, «Аргада дамырак» 16.40, 18.20, 20.10 шактарда.
«ЭНЕРГЕТИК» КУЛЬТУРА БАЖЫҢЫНГА: «Чаниталың чаңы» 18.00, 20.00 шактарда.

МАРГЫЛДАА БОЛУР БЕ?

Карповтуң Фишер-биле салыгларын манап турар

Сөөлгү чылдарда болгулаан маргылдааларга шылгараан Анатолий Карпов — шыдыраа оваадайы дээш демисежикчилериниң аразында эң шыырак шыдыраачы болганы маргылдаа чок. Харын-на ооң ужурунда чер бөмбүрзээниң бүгү булуңнарында Роберт Фишер-биле ооң салыышкыннарын аажок манап турарлар.

Оларның маргылдаазы 1975 чылдың июнь 1-де эгелээр ужурлуг — үр эвес үе арткан. Ынчаарга ол маргылдаа болур бе деп айтырыг хүн-хүнү-биле тодаргай эвес артып турар. Фишериниң могадыгларынга, хөлүн эрттир негелделеринге үүгле еске чурттарда эвес, харын ооң төрээн чурту — АКШ-та кижилер база таарзынмайн турар. Ийи чыл дургузунда делегей чемпиону чаңгыс-даа маргылдаага кириштээн, лекциядаа номчуваан, чаңгыс салыгдаа анализтеп тайылбырлаваан. Чаңгыс-ла билдинип турар үүве — Делегейниң Шыдыраа Федерациязынче (ФИДЕ-же) ооң могаткан, барымдаа чок негелделер салган телеграммалары болуп турар.

Фишер — Карповтуң ойнаашкыны-биле холбаштыр хөй айтырыг туруп келир. Чижээ, чемпион канчаар ойнаар ирги? Бо хүннерде АКШ-тан хөй дыңнадыглар кээп турар, оларның хөй нуруузу — даан бодалгалар. Чижээ, Фишер бажын садып алгаш, ооң иштинде чүс шыдыраа хөлү тургускаш, хүннүн-не боду-биле чүс катап салып турар деп, бир телеграф агентилели дыннаткан. 1975 чылдың январьда Фишер биле бразил шыдыраачы Э. Мекингиниң аразында маргылдаа эгелээр дээр дугайында ыыткыр чарлалды шыдыраачылар кайгап дыннааннар.

Фишериниң Карпов-биле ам болур салыгларынга талаларның шинээзи кандыгыл? Ол дугайында бүгү делегейде шыдыраа сонуургаарларның аразында аажок маргылдаалар чоруп турар. Оларның аразындан: маргылдаа чоокшулаан тудум-на, Карповтуң күжүн ажыг дижип турар бир онза чүүлдү эскерип болур. Бо ийи шыдыраачының маргылдаазы черле ынчаш, болур ирги бе? — деп айтырыг ам туруп турар. ФИДЕ-ниң Нинциге болган конгрезинге Фишериниң чеже салыры кызыгаар чокка ойнаар база ол ышкаш, удурланыкчы кижи бир саан ажарга-ла уткан кылдыр санаар чурумну ийи санга уткан болза уткап кылдыр саанаар дээр дугайында негелдезин хүлээп албаны билдингир болгай. Чоокта чаа ФИДЕ-ниң бюрозунуң Малайзияга декабрьда болган хуралынга Фишериниң талалакчылары конгресстиң үстүнде айыткан шинтпирин эде көөрүп чедип алырын орадашканнар, ынчалза-даа аңаа олар чедишкин чок болган.

Амгы үеде Фишериниң талалакчылары ФИДЕ-ниң онза конгрезин чоокку үеде чыылдыргаш, чемпионнуң негелделеринге чөпшээрээр кылдыр шинтпирни аңаа үндүртүп алырының кордалын ам-даа салып турарлар. Ынчалза-даа спортчу принципке шынчы болуп турар шыдыраачы күштер аңаа тиилеп үнгеш, шылгарангай ийи гроссмейстерниң маргылдаазы чөптүг үндезинге болуп эртер боор деп, кымдаа күзээр аңаар.

А. КОТОВ,
делегей гроссмейстери.

Курсче чалап тур

Кызылдың башкы институдунуң математика кафедразы ук институттуң физика-математика факультединге кирер кузелдиглерни бот-өөредилгелиг белеткел курузунга хүлээп алырын чарлап тур.

Курска 10-гу класстың өөренинчилерин болгаш көдээ черлерде ажылдап гурар аныяктарны хүлээп алыр.

Билдириишкиннерни 1975 чылдың февраль 1-ге чедир хүлээп алыр.

Институттуң адрези: 667000, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, пединститут, математика кафедразы.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Бравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда киллизинин 23-54, харысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал киллизинин 37-13, культура киллизинин 23-54, көдээ ажылагый киллизинин 21-47, үлетүүр киллизинин 22-64, чагаа киллизинин 41-27, информация база совет тургузуг киллизинин 20-60, бухгалтериянын 31-75, корректорларның 27-41. Солун келбейн барганда 32-75 телефонче холгаар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл. Щетинкин-Бравченко кудумчузу бажын № 1).

Тиражы 16056. ЧАГЫГ № 86

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ТС—00416